

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Zažívání romství při poskytování sociálních služeb klientům pracovníky
stejného etnika

(Social Workers and Their Romish Identity Perception in Providing Services
to Clients of the Same Ethnic Group)

Diplomová práce

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Praha 2021

Autor:

Bc. Dorota Vlková

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce prof. PhDr. Beátě Krahulcové, CSc. za vedení práce a empatický přístup. Dále děkuji Mgr. Janu Kaňákovi, Ph.D. za metodické vedení v oblasti výzkumu. Moc děkuji Markétě Vlkové za jazykovou korekturu. Velké díky patří respondentům, kteří si na mě udělali čas a ochotně a otevřeně mi sdělovali své pocity a názory v konkrétních odpovědích na mé otázky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Zažívání romství při poskytování sociálních služeb klientům pracovníky stejného etnika“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Bc. Dorota Vlková

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá tématem Zažívání romství při poskytování sociálních služeb klientům pracovníky stejného etnika. Pomocí interpretativní fenomenologické analýzy se snaží zjistit žitou zkušenost romských pracovníků, kteří přicházejí do kontaktu převážně s romskými klienty. Teoretická část je rozdělena na tři velké kapitoly. V první se zabývám dynamickým modelem praxe, tedy způsobem nahlížení na praktickou realizaci sociální práce a na oblasti, které ovlivňují interakci sociálního pracovníka s klientem. Ve druhé je krátce shrnuto vymezení sociální práce, práce v sociálních službách, a hlavně kulturně senzitivní sociální práce. Ve třetí kapitole teoretické části se zabývám romským etnikem.

Data pro empirickou část byla vytvořena pomocí polostrukturovaných rozhovorů se čtyřmi komunikačními partnery, kteří jsou zaměstnání v jedné neziskové organizaci. Rozhovory byly nahrány a následně zanalyzovány podle kritérií interpretativní fenomenologické analýzy.

Klíčová slova

Dynamický model praxe, identita, etnicita, kulturně senzitivní sociální práce, etnizující přístup, interpretativní fenomenologická analýza.

Annotation

This master's thesis deals with the topic: Social Workers and Their Romish Identity Perception in Providing Services to Clients of the Same Ethnic Group. With the help of interpretive phenomenological analysis, it tries to find out the lived experience of Roma workers who come into contact mainly with Roma clients. The theoretical part is divided into three major chapters. In the first, I deal with a dynamic model of practice, in a way of looking at the practical implementation of social work and the areas that affect the interaction of a social worker with the client. The second briefly summarizes the definition of social work, work in social services, and especially culturally sensitive social work. In the third chapter of the theoretical part I deal with the Roma ethnic group.

Data for the empirical part were created using semi-structured interviews with four communication partners who are employed in one non-profit organization. The interviews were recorded and subsequently analyzed according to the criteria of interpretive phenomenological analysis.

Keywords

A dynamic model of practise, identity, ethnicity, culturally sensitive social work, ethnicizing approach, interpretive phenomenological analysis.

Seznam zkratk

IPA	Interpretativní fenomenologická analýza
IS	Informovaný souhlas
MFSP	Mezinárodní federace sociálních pracovníků
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
WHO	World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)
ZVO	Základní výzkumná otázka

Obsah

Úvod	9
1. Dynamický model	11
1.1. Dynamický model praxe	11
1.2. Rozmanitost praxe.....	17
1.3. Vymezení sociální práce	19
1.3.1. Sociální služby v kontextu sociální práce.....	20
1.3.2. Identita sociální práce	22
1.3.3. Identita sociálního pracovníka	23
2. Kulturně senzitivní sociální práce	26
2.1. Etnicky senzitivní sociální práce.....	27
2.2. Etnicky senzitivní sociální práce s romským etnikem	28
2.3. Etnická realita.....	31
2.4. Etnizující přístup	32
3. Romové	34
3.1. Co je minorita.....	34
3.2. Romská etnicita.....	34
3.3. Romská identita.....	35
4. Metodologický rámec	37
4.1. Základní výzkumná otázka, cíl výzkumu.....	37
4.2. Proces operacionalizace	37
4.3. Výběr metody sběru dat	38
4.3.1. Interpretativní fenomenologická analýza.....	39
4.4. Participanti výzkumu	40
4.5. Sběr dat.....	40
4.6. Etika výzkumu	41
4.7. Limity výzkumu	42

4.8. Proces analýzy.....	42
5. Analýza a interpretace dat	44
5.1. Reflexe vlastní zkušenosti s tématem spolupráce Romů s Romy	44
5.2. Představení respondentů.....	44
5.3. Výsledky analýzy rozhovorů.....	45
5.4. Vnímání etnicity v kontextu práce ze strany respondentů	46
5.4.1. Vnímání etnicity	46
5.4.2. Aspekty romství.....	53
5.4.3. „Být mostem“	58
5.5. Diskuse k výsledkům	66
6. Závěr	68
7. Seznam použité literatury	70
8. Seznam příloh.....	74
9. Abstrakt	77
10. Abstract.....	78

Úvod

Přestože jsou Romové v naší společnosti již několik set let, pohled na toto etnikum ze strany Čechů je stále velmi rozporuplný a nesourodý. V populaci můžeme pozorovat velmi odlišné postoje, někdy až protikladných tendencí. Na jedné straně stojí lidé hlasitě hájící lidská práva a práva menšin, na druhé straně rasisticky smýšlející lidé se sklony až k diskriminačnímu jednání. Pro takové lidi jsou Romové ti „nepřizpůsobiví“ a „otravní“ spoluobčané. Našli bychom i lidi, kteří si romské etnikum idealizují a romantizují a v tomto duchu obdivují jejich životní styl.

Mohli bychom se domnívat, že v současném globalizovaném světě bude etnická identita ztrácet na významu. Nemůžeme ani na chvíli pochybovat o tom, že tomu tak není. Pořád se jedná o jeden z nejvýznamnějších zdrojů sociální respektive kolektivní identity. Přesto hovoříme o sociálním konstraktu. Nejedná se tedy o přirozenou podstatu. Etnicita se stala odpovědí na spontánní potřebu lidí sdružovat se do skupin. Identifikace s danou skupinou probíhá současně při odlišování se od skupin jiných. Základem konstituce etnicity je tedy stejnost a jinakost. O etnicitě jako takové můžeme tedy hovořit jen s předpokladem toho, že se kolem nás nachází další etnické identity. Podmínkou existence etnicity je společná interakce mezi různými etnickými skupinami. Etnicita nemůže stát sama o sobě, vždy je definována sociálním vztahem „my“ a „oni“. (Kreisslová, 2014, s. 339)

Je třeba zmínit, že etnická příslušnost nemusí vždy přinášet pouze konfliktní situace. To jsem se také pokusila vyjádřit v této diplomové práci, v níž popisuji součinnost lidí pocházejících ze stejného etnického rámce. Cílem této práce je přiblížit čtenáři, co zažívají romští pracovníci v kooperaci s romskými klienty. Zároveň se v diplomové práci snažím zodpovědět základní výzkumnou otázku: Jak vnímají pracovníci (vybrané organizace) dopad svého etnika při práci s klienty z téže etnické skupiny?

V teoretické části se snažím popsat „dělání“ sociální práce v praxi pomocí dynamického modelu praxe. Krátce se zastavím u vymezení sociální práce jako profese a nastíním vztah mezi sociální prací jako takovou a sociálními službami. V další části se zabývám kulturně senzitivní sociální prací a etnizujícím přístupem. Ten upozorňuje na to, abychom příslušnost ke konkrétnímu etniku nebrali jako směrodatný nástroj, skrze který hledíme a hlavně hodnotíme lidské bytosti, ale jako pouhý fragment tvořící lidskou bytost. Poslední úsek věnuji přímo Romům, romskému etniku a etnicitě jako takové.

V empirické části se věnuji kvalitativnímu výzkumu, který jsem uskutečnila pomocí polostrukturovaných rozhovorů se čtyřmi romskými pracovníky neziskové organizace.

Všichni respondenti jsou zaměstnáni v sociálních službách a pracují převážně s romskou minoritou. Vzhledem ke zkoumanému tématu jsem za výzkumnou metodu zvolila interpretativní fenomenologickou analýzu. Tato metoda umožňuje porozumět žité zkušenosti člověka a napomáhá probádat, jakým způsobem respondent utváří význam svého prožitku.

Přestože se v rámci výzkumu věnuji pracovníkům v sociálních službách, jsem přesvědčena, že tato práce může být přínosná jak pro pracovníky v sociálních službách, tak pro obor sociální práce jako takový, neboť některé interakce mohou být obdobné, či dokonce totožné.

1. Dynamický model

V této kapitole popíšeme dynamický model praxe. Dynamický model vychází z tezí Karen Healy (2014). Autorka jej chápe jako způsob nahlížení na praktickou realizaci sociální práce a na oblasti, které ovlivňují interakci sociálního pracovníka s klientem.

1.1. Dynamický model praxe

Dynamický model praxe pomáhá vytvořit kontext k porozumění tomu, jak je náš profesní záměr vystaven v praxi. Náš profesní cíl a naše přístupy k praxi se různí napříč historickými, geografickými a institucionálními kontexty praxe. K jednání o našem profesním cíli přispívá mnoho faktorů, včetně debat o utváření institucionálního kontextu, formálního základu profese, očekávání uživatelů služeb a také individuálního rámce pro praxi. Tyto rozmanité faktory se „seskupí“ a pro sociální pracovníky nastává shoda mezi kontextem, formálním základem profese a vlastním rámcem praxe. Častěji se tomu tak ale nestane a sociální pracovníci musí vytvářet kompromisy mezi jejich formálním základem profese, mezi různými očekáváními vystávajícími z institucionálního kontextu a mezi vnímáním potřeb a nároků komunity a uživatelů služeb. Za určitých okolností čelí sociální pracovníci výzvě v dosahování legitimity cílů způsoby, které často soupeří s očekáváními různých účastníků, včetně uživatelů služeb, zaměstnavatelů a široké veřejnosti. (Healy, 2014, [online])

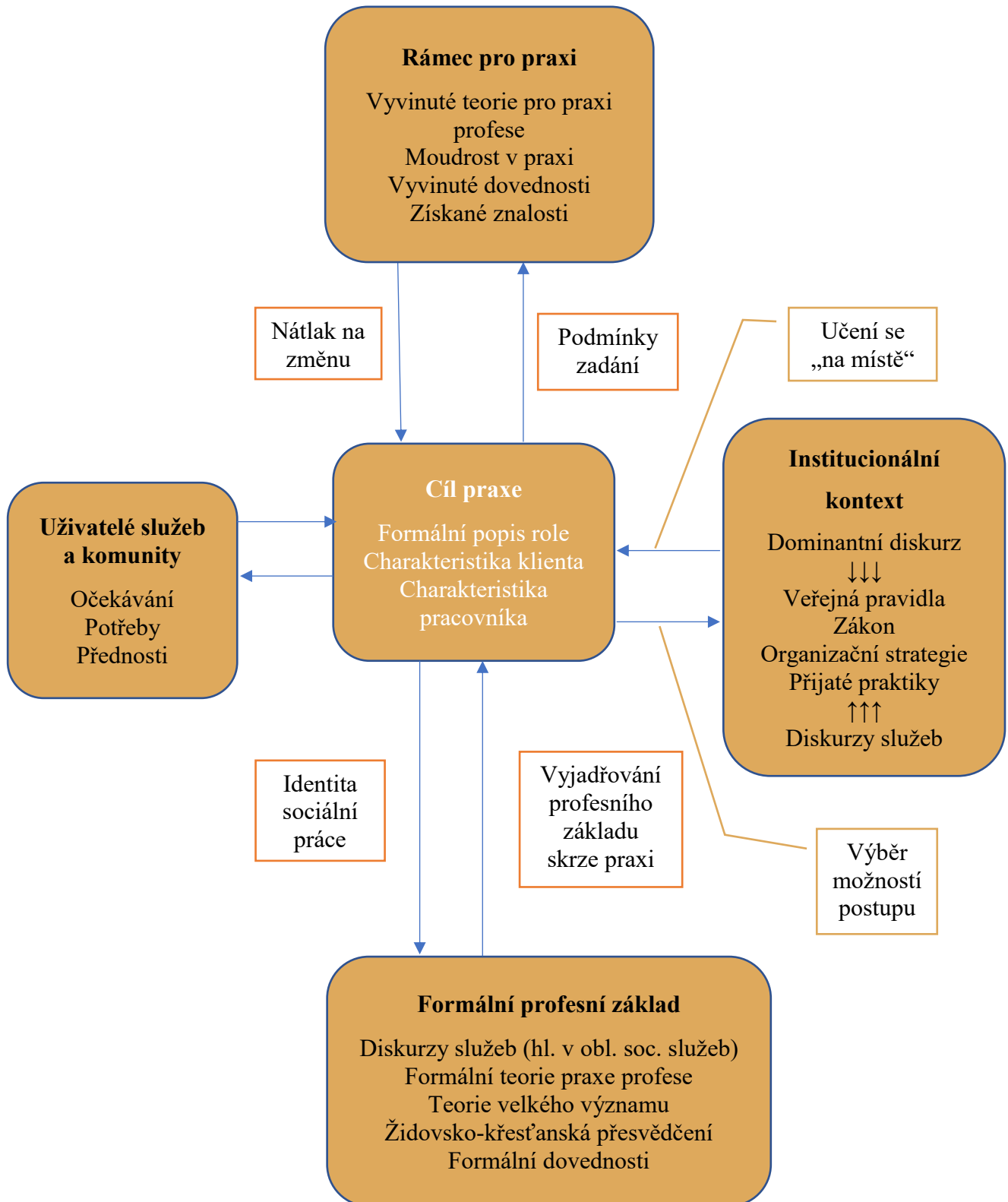
Stejně jako jiní odborníci, i sociální pracovníci jsou součástí práce, která má velmi důležitý smysl. Nicméně oproti ostatním profesím vyjadřuje kontextuální a rozmanitý charakter sociální práce v praxi to, že v každém praktickém klientském případě jsou sociální pracovníci zapojeni do vytváření praxe sociální práce a jednání o ní. (Healy, 2014, [online]) Zabývají se různými sociálními situacemi lidí. Služby poskytované sociálními pracovníky bývají tím kvalitnější, čím více se jim daří vidět situaci klienta v jejím celku a rozsahu. Mohou lépe porozumět různým kontextům klientovy životní situace, ovšem nemohou být odborníkem na každou jednotlivou část. Mohou například pomoci vyjednávat mezi rodinou s dítětem s postižením a školou o specifických výukových postupech, nemohou však sami takového klienta učit a dělat mu ještě třeba osobního asistenta. (Musil, 2004, s. 13)

---

¹ Odkazují se zde na obor sociální práce.

Obrázek č.1 – Dynamický model sociální práce

Zdroj obrázku: Healy, 2014; přeloženo a upraveno autorkou

Pro názornou představu dynamického modelu sociální práce jsem využila grafické znázornění z knihy *Social Work Theories in Context*. (Healy, 2014, [online])

Koncept profesního cíle ve středu tohoto modelu je tvořen čtyřmi prvky: institucionálním kontextem, potřebami a očekáváními uživatelů služeb a komunity, profesním základem a tvořícím se rámcem pro praxi, který se vyvíjí skrze kritickou reflexi profesionálních zkušeností. Tyto čtyři prvky spolu komunikují v rámci našeho profesního cíle:

Institucionální kontext praxe: Odkazuje na zákony, včetně zákonů spravujících regulaci profesionální sociální práce, na veřejnou a organizační politiku a na přijaté praktiky formující instituce, ve kterých sociální pracovníci pracují (např. standardy kvality). Institucionální kontext přináší podmínky odkazování na sociální práci, tedy to, čím jsou sociální pracovníci formálně povinni vykonávat. Zjednodušeně se zde hovoří o vyhláškách, zákonech, nařízeních a podepsaných metodikách a standardech práce s klientem. Tedy oficiální zadání toho, co by měli sociální pracovníci a pracovníce dělat a jakým směrem by měla jejich činnost směřovat. Vzhledem k tomu, že jsou kontexty, ve kterých pracovníci fungují, institucionalizovány velmi odlišným způsobem, není jednoduché určit institucionální kontext tak, aby byl jednotný. (Healy, 2014, [online]) Například formální základ, na kterém probíhá sociální práce v oblasti neziskového sektoru, je diametrálně odlišný než formální základ sociální práce pro státní správu. Je pravda, že společný jmenovatel pro velkou část sociální práce v České republice je v Zákoně o sociálních službách č. 108/2006 Sb. spolu s vyhláškou č. 505/2006 Sb. a v Etickém kodexu sociálních pracovníků České republiky.

Formální profesní základ sociální práce: Vyvinul se z širokého záběru filozofických pohledů, teorií pro praxi, z hodnot, přesvědčení a teorií o nich a z formální dovednosti v sociální práci. Je šířen formálními cestami vzdělání o sociální práci a skrze akademické publikace. Během vzdělávání jsou budoucí sociální pracovníci uvedeni do klíčových znalostí, hodnot a dovedností profese (v ideálním případě). V sociální práci je teoretický základ pro výkon profese přímo nezbytná součást. Zároveň tento teoretický rámec napomáhá v identifikaci sociálních pracovníků s profesí jako takovou, navzdory různorodému kontextu, ze kterého jednotliví pracovníci pocházejí a ve kterém svou profesi vykonávají. V průběhu let se v praxi teoretický rámec doplňuje a doladuje. (Healy, 2014, [online])

Teoretický rámec nás ovlivňuje nejen při přímé práci s klientem, ale také ve vědecké práci, kde funguje jako základní premisa pro naše uvažování. Epistemologie sociální práce

nás vede k tomu, aby stabilní součástí našeho myšlení bylo také hledání odpovědí na otázky: Odkud víme to, co víme? (Z jakého zdroje pochází mé poznání?) Je toto moje přesvědčení ještě stále aktuální? (Je to skutečně ověřený a stále platný vědecký fakt?) Odpovědi na tyto otázky tvoří bázi etické zodpovědnosti při získávání a interpretaci faktů v současné sociální práci. (Levická a kol., 2016, [online])

V akademickém prostředí jsme neustále konfrontováni s vysokou mírou ztotožnění se s „vědeckými fakty“ ze strany studentů, a to z těchto důvodů: Skutečnost, že informace pochází ze strany pedagogů, zástupců autority a nositelů vědění, u kterých bychom neočekávali, že by studentům předávali neplatné poznatky, které již nekorespondují s aktuálním děním. Dalším důvodem je skutečnost, že studijní materiály a odbornou literaturu napsali kvalifikovaní odborníci, jejichž publikace byly před vydáním kriticky zhodnoceny jinými odborníky, takže studenti považují veškeré poznatky obsažené v odborné literatuře za definitivní. A to navzdory snaze některých pedagogů rozvíjet u studentů kritické myšlení. Studenti si tak během studia budují své vlastní teoretické koncepty, které budou využívat při vstupu do praxe. K částečnému ovlivnění dochází ještě během studia prostřednictvím odborné diskuse, v rámci které se přehodnocují nabrané poznatky. Studenti jsou také ovlivňováni zkušeností získanou prostřednictvím povinné odborné praxe. (Levická a kol., 2016, [online])

Uživatelé služeb a jejich komunity: Sociální pracovníci rozpoznávají důležitost partnerství s uživateli služeb a komunitami. Znamky podobných partnerství je možné datovat až k práci Mary Richmond a Jane Addams v raném dvacátém století a je zjevné ve všech hlavních teoriích uplatňujících se v praxi sociální práce. (Healy, 2014, [online]) Současné teorie sociální práce zahrnují myšlenku vztahu mezi sociálním pracovníkem a uživatelem služeb, ať už je ústředním prostředkem změny jedinec, rodina či komunita. Vzrůst hnutí za občanská práva v oblasti zdraví a blahobytu také přináší výzvy po sociální pracovníky a další profesionály v sociálních službách, aby byli odpovědní za užívání profesních pravomocí a zapojovali uživatele služeb do rozhodnutí, která mohou ovlivnit. Hlavním prostředkem změny je zde tedy vztah pracovník – klient. Pracovník se snaží nahlédnout klientově situaci z pohledu klienta. (Healy, 2014, [online])

Rámec pro praxi: Je zde poukazováno na soubor znalostí a dovedností, které si sociální pracovníci v průběhu své pracovní praxe osvojují. Většinu těchto znalostí a dovedností můžeme nazvat jako nevyřčené, neboť jsou to znalosti nabyté neustálým setkáváním se s daným problémem či situací, díky nimž pracovník získá schopnost předvídat. V důsledku

osvojení si znalostí získaných praxí a praktických formálních znalostí nabývá pracovník určitý kredit možností, ze kterého může ve své práci čerpat. (Healy, 2014, [online]) Nadále je ovšem nutné, aby se nezapomínalo na kritickou reflexi jednotlivých zkušeností. Reflexivní praxe by mohla být formulována jako teorie, ve které je „sociální pracovník schopný vnímat a řešit dilematické situace, které doléhají na pracovníka v mnoha úrovních jeho praxe, přičemž za jádro reflexivního přístupu vymezuje schopnost pracovníka zacházet s jedinečností klienta v komplexitě jeho situace.“ (Navrátil, 2014, s. 150)

Institucionální kontext, přesněji zákony a veřejná pravidla, utváří klíčové požadavky tvořené sociálními pracovníky a v některých případech i uživateli služeb. Přesto jako sociální pracovníci můžeme využít své zkušenosti v zavádění institucionálních strategií a praktik, abychom se zasadili o jejich změnu. Kupříkladu sociální pracovník ve službách v oblasti duševní zdraví odpovědný za vyhledávání vhodného ubytování může také spolupracovat s politiky a se zákonodárci, aby zlepšil ohlasy na ubytovací potřeby pro osoby s duševním onemocněním. (Healy, 2014, [online])

Bez ohledu na úroveň a povahu (nebo nepřítomnost) formální regulace sociálních pracovníků je důležité, aby se sociální pracovníci na debatě o profesních regulacích podíleli. Sociální práce jako profese může těžit z pohledů a účasti regulačních orgánů, konkrétně za podmínek tvoření standardů potřebných pro zabezpečení veřejné bezpečnosti. I přesto má však profese důležitou roli v určování povahy profesních znalostí, dovedností a cílů. Ve zkratce by všichni sociální pracovníci měli porozumět dopadu vnějších regulačních orgánů ve formování profesního základu a také ve formování jejich profesního cíle na každodenní bázi.

Vraťme se zpět k profesnímu základu praxe, který zahrnuje teorii pro praxi, hodnoty, metody a dovednosti, které pokládají základ praxe sociální práce. Podle mnoha sociálních pracovníků formální základ profese přispívá ke způsobu, kterým si sociální pracovníci vytváří profesní cíl. Formální profesní základ, především sdílené hodnoty, mohou také pomoci formovat běžnou identifikaci mezi sociálními pracovníky navzdory široké rozmanitosti kontextů praxe. (Healy, 2014, [online])

Například Sarah Banksová (2012) rozpoznává čtyři prvořadě principy, široce schvalované v mnoha národních profesních kodexech a v praktické literatuře – respekt k právu jednotlivce na sebeurčení a jeho podpora, podpora blahobytu či pohody, rovnost a distributivní spravedlnost. Nicméně formální profesní báze není sociálním pracovníkům z formálních institucí sociálního výzkumu a vzdělání pouze předávána, ale sociální pracovníci se také mohou proti ní vymezit a přetvářet ji podle svých vlastních profesních zkušeností.

Objem praktikujících sociálních pracovníků přispívajících k formálnímu základu sociální práce byl omezen, částečně kvůli rozdílům mezi relativně neformálními způsoby budování a šíření znalostí v praxi, částečně kvůli formálním požadavkům pro produkci znalostí požadovaných akademickými a profesionálními institucemi. Centra pro výzkum praxe a partnerství, pro výzkum mezi univerzitami a institucemi poskytující služby nebo mezi individuálními poskytovateli služeb mohou podporovat dialog mezi akademickým prostředím a výzkumnými institucemi, kde jsou znalosti dále rozvíjeny. Po dalších iniciativách tohoto typu je vyžadována podpora dialogu mezi formálním profesním základem a rozmanitým záběrem praxe sociální práce a zajištění toho, že teorie profesionální praxe je relevantní a užitečná pro vysvětlování a provádění praxe. (Healy, 2014, [online])

K našim cílům pro praxi dále významně přispívají očekávání, potřeby a schopnosti uživatelů služeb. Představa o partnerství, která je ústřední pro moderní teorie pro praxi sociální práce, znamená, že zájmy uživatele služeb by měly být vnímány odlišně od našeho profesního základu a institucionálního kontextu. V praxi to znamená, že musíme soustředit naši snahu k tomu, abychom porozuměli potřebám, stanoviskům a možnostem uživatelů sociálních služeb a zároveň jim byli nápomocni k tomu, aby pochopili naši roli sociálních pracovníků. (Trotter, 2004 in Healy, 2014, [online])

Tyto prvky profesního základu praxe, institucionálního kontextu a perspektivy uživatele služeb ovlivňují to, jak tvoříme a prožíváme naše cíle pro praxi. Pro některé je tato oblast zdrojem napětí a konfliktu v praxi sociální práce. Jiní sociální pracovníci, ti šťastnější, provozují praxi v prostředí, kde jsou jejich osobní přesvědčení a formální rámce v souladu. Například sociální pracovník, který je silným zastáncem antiopresivní teorie, nejspíše uzná, že zaměstnání v oblasti např. sociálního poradenství je v souladu s jeho profesním přesvědčením, ale zaměstnání např. ve státní správě by pro něj bylo z hlediska osobního nastavení a profesní teorie velice obtížné. Značná většina sociálních pracovníků a pracovníc pravděpodobně zažila nebo teprve zažije určité napětí mezi profesní teorií a vlastním vnitřním přesvědčením vytvořeným konkrétním životním kontextem. (Healy, 2014, [online])

Závěrečný prvek dynamického modelu je profesní rámec pro praxi. Je to profesní rámec, který si sociální pracovníci rozvíjejí během praxe. Čím více pokroků sociální pracovníci v jejich praxi zažívají, tím více jsou schopni čerpat z bohatšího rámce pro praxi, což například u nováčků není možné. Toto silné a do jisté míry intuitivní porozumění kontextu praxe zvládají zkušenější pracovníci sebevědomě díky získaným zkušenostem. (Fook a kol., 2000, s. 148 in Healy, 2014, [online]) Zkušenější sociální pracovníci mohou využít svůj

jedinečný profesní rámec k rozšíření svého smyslu pro cíl za obzor toho, co je okamžitě zřetelné jak z pohledu formálního profesního znalostního základu, tak v rámci jejich vlastního organizačního kontextu. (Fook a kol., 2000 in 2014, [online])

1.2. Rozmanitost praxe

Sociální pracovníci jsou dobře obeznámeni s důležitostí kontextu v životech jednotlivých uživatelů služeb. Porozumění „člověku v jeho prostředí“ a tomu přizpůsobená reakce je tedy krédo provázející moderní profesionální sociální práci. Méně pozornosti je však věnováno tomu, jak porozumět našemu prostředí praxe jako nedílné součásti přímé praxe a jak na něj reagovat. Například směry institucionálního kontextu sociální práce, tedy regulační, strategická a organizační prostředí, jsou často učeny odděleně od profesní praxe, přičemž můžeme namítat, že náš institucionální kontext musí být chápán jako nedílná součást tvorby cíle v přímé praxi. (Healy, 2014, [online]) Význam všech profesních činností a jejich praxe se liší kontextem, nicméně sociální práce je více proměnlivá, než většina ostatních profesí, a to z následujících důvodů:

Sociální práce postrádá společný vědomostní základ a ustálené způsoby tvorby znalostí. To odporuje zavedeným či elitním profesím jako je např. medicína, zákonodárství nebo inženýrství, kde je v každé z těchto oblastí vědomostní základ zakořeněný v pozitivistickém či vědeckém způsobu informovanosti. Sociální pracovníci jsou oproti tomu rozděleni otázkami o způsobu vytváření vědomostí pro praxi, kdy výzkumníci debatují nad hodnotami a limity vědeckého poznání vědomostí pro porozumění praxi sociální práce. Kromě toho je mnoho konceptů, které sociální pracovníci používají, jedinečných v rámci určitého institucionálního umístění. Například vědomostní a dovednostní základ sociálního pracovníka na OSPOD je velmi rozdílný od základu sociálního pracovníka zapojeného ve společenství pro práci na ubytovnách. I způsob, kterým se sociální pracovníci zapojují do plnění základních hodnot, např. na sebeurčení a sociální spravedlnost, se zřetelně různí institucionálním umístěním. K porovnání – v kontextu duševního zdraví musí být představa o sociální spravedlnosti vzata v potaz v konfliktu, který občas vzniká mezi vyslovenými potřebami uživatele služeb a v rámci nejlepšího zájmu pro jeho ochranu před sebepoškozením. (Healy, 2014, [online])

Sociální práce nemá primární instituční základ na rozdíl od ostatních sociálních služeb, jako je například ošetrovatelství nebo vzdělávání. Sociální pracovníci nemají k působení primární pole nebo organizaci. Sociální pracovníci také pracují v široké škále

oblastí, včetně hlavních zdravotnických či veřejně prospěšných služeb, i v občanských poradenských službách a komunitních vývojových agenturách. Sociální agentury se odlišují mnoha způsoby, včetně:

- velikosti: od neplacených zaměstnanců po desítky tisíců zaměstnanců
- účelu: včetně uplatňování statutárního zákona či náboženského poslání po klientem řízené poskytování služeb
- struktury managementu: od struktur řízených klientem po korporátní struktury

Dále se různí mezi národy, dokonce i napříč postindustriálními zeměmi. Primární úkoly sociální práce se odlišují kontextem praxe a mohou obsahovat buď jeden, nebo kombinaci z následujících bodů:

- management rizik realizace statutárního práva
- podpora a poradenství
- přímé služby jedincům, rodinám či skupinám
- sociální práce a management sociálních služeb terapeutické intervence
- komunitní vzdělání, budování kapacit komunity
- vývoj výzkumných postupů a jejich uplatnění a vyhodnocení
- sociální plánování
- administrace sociálních služeb

Jak vidíme, základní úkoly v jednom kontextu se mohou vylučovat s primární činností v druhém. Například primární zaměření na uplatnění právních předpisů bude nejspíš neslučitelné s budováním kapacit komunity. Navíc, i když sociální pracovníci mohou do jisté míry posoudit provedení jejich primárního úkolu, obvykle nemohou určit povahu úkolu, která je daná institucionálním kontextem, jejich popisem role a jejich zaměstnavatelem, uživatelem služeb a komunitními právy a očekávanými. Při vytváření našeho smyslu pro cíl praxe sociální práce musíme brát na zřetel primární úkoly udělené v kontextu naší praxe. (Healy, 2014, [online])

Tato kontextuální povaha sociální práce ji odlišuje od ostatních profesí. Naše profesní praxe podkládá náš vědomostní, hodnotový a dovednostní základ, který je vytvářený z velké části v prostředí, ve kterém pracujeme. Vylepšování našich schopností k porozumění, analýze a reakci na náš institucionální kontext musí být z tohoto důvodu jednotná součást našeho základu pro profesní praxi. Porozuměním našemu kontextu můžeme rozpoznat, jak je naše praxe utvářena daným kontextem a jak můžeme fungovat jako činitel v rámci našeho kontextu a ve vztahu k němu. Jak tvrdí Fook (Fook 2002, s. 162

in Healy, 2014, [online]): „Přetvoření naší praxe v kontextuální... znamená, že přetvoříme naši praxi na práci spíše s prostředím než navzdory prostředí. Vidíme se jako součást kontextu, jako odpovědné za prvky tohoto kontextu. Tímto způsobem začneme vnímat možnosti pro změnu, pro vytváření různých mikroklimat v širších kontextech.“ Musíme tedy brát vážně dopad institucionálního kontextu pro utváření našeho přístupu k praxi, našeho vědomostního základu, našeho smyslu pro cíl a i nás samotných jako sociálních pracovníků. Zároveň bychom ale měli i rozpoznat, že jsme aktivní účastníci a tvůrci kontextu a rámce, které uplatňujeme v praxi. (Healy, 2014, [online])

1.3. Vymezení sociální práce

Jako každý jiný obor, tak i sociální práci se snažíme nějakým způsobem vymezit a definovat. U sociální práce je to ovšem mnohem komplikovanější než u jiných oborů. Je to hlavně z toho důvodu, že sociální práce nemá jasně zaměřenou specializaci a zároveň sociální pracovníci často cíle své intervence uskutečňují pomocí služeb, které neposkytují, ale zprostředkovávají. (Musil, 2004, s. 13)

Několik zásadních znaků sociální práce bychom mohli nastínit v následujících třech bodech:

Komplexnost – při práci sociálních pracovníků by se měl brát ohled na všechny potencionální bariéry, které mohou zapříčinit klientovu obtížnou životní situaci. Mohou to být bariéry na straně klienta (např. špatný zdravotní stav, nízká kvalifikace atd.) i na straně sociálního prostředí (nepříznivá ekonomická situace, napjatá rodinná situace atd.). (Musil, 2004)

Zaměřenost na zprostředkování komunikace mezi klientem a jeho okolím – vycházíme zde ze snahy obnovit nebo udržet rovnováhu mezi požadavky sociálního okolí klienta a klientovou kapacitou. Cílem této snahy je zajištění sociálního fungování ve společnosti a naplňování sociálních rolí. Výlučnost sociální práce spočívá v tom, že působí na vztahy mezi klienty a jejich sociálním prostředím. Snaží se působit na obě strany, přičemž jiné obory se zaměřují jen na některé dílčí problémy. (Musil, 2004 in Janebová, 2014, s. 8)

Balancování mezi kontrolou a pomocí – sociální pracovník neustále balancuje mezi spíše direktivnějším přístupem (kontrolou) a symetrickým přístupem (pomocí) ve vztahu ke klientovi. Zároveň musí neustále reflektovat situaci, zda volí adekvátní postup. (Musil, 2004 in Janebová, 2014, s. 8)

Pro sociální práci nacházíme mnoho definic. Mohli bychom se na ni podívat z různých úhlů pohledu (profesionální pojetí SP, administrativní pojetí SP, filantropické pojetí SP, aktivistické pojetí SP). Uvedeme si zde několik definic, které bychom mohli zařadit právě do pojetí profesionálního. První definici do české sociální práce přinesli Pavel Navrátil a Libor Musil: „Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na zlepšení nebo obnovení sociálního fungování klienta a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl.“ Další definice klade důraz jak na práci s klientem, tak na spolupráci s jeho sociálním prostředím: „Sociální práce je součástí systémů sociální ochrany osob. Předmětem sociální práce je podpora zvládání obtížných životních situací klientů zprostředkováním změny vzájemných problémových interakcí mezi klienty a subjekty v jejich sociálním prostředí působením na klienty, působením na subjekty v jejich sociálním prostředí a působením na průběh interakce mezi nimi.“ Třetí vymezení vytvořila Mezinárodní federace sociálních pracovníků v Adelaide v Austrálii v roce 2004: „Profese sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v lidských vztazích a také zmocnění a osvobození lidí v zájmu zvýšení blaha. Sociální práce zasahuje v oblastech, kde dochází k interakci lidí a jejich prostředí, a využívá k tomu teorie lidského chování a sociálních systémů. Základem sociální práce jsou principy lidských práv a sociální spravedlnosti.“ (Janebová, 2014, s. 16 - 17) Tato poslední definice Mezinárodní federace sociálních pracovníků byla aktualizována v roce 2014 v tuto podobu: Sociální práce je profese založená na praxi a akademická disciplína, která podporuje sociální změny a rozvoj, sociální soudržnost a posílení a osvobození lidí. V sociální práci jsou zásadní principy sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti a respektování rozmanitosti. Sociální práce se opírá o teorie sociální práce, společenských věd a zapojuje lidi a struktury do řešení životních výzev a zlepšování blahobytu.

1.3.1. Sociální služby v kontextu sociální práce

Nabízí se nám otázka, z jakého důvodu se zde zabývám sociální prací, když se v empirické části věnuji pracovníkům v sociálních službách. Pokud bych se v diplomové práci zabývala např. péčí o lidi v domově pro seniory, nejbližší vědní disciplínou by bylo pravděpodobně ošetrovatelství. Já se zaměřuji na přímou práci pracovníka s klientem, tudíž nejbližší vědní disciplínou je sociální práce. Proto se jí zde také zabývám.

Sociální služby jsou nástrojem sociální politiky, kde ale také ovšem pracují sociální pracovníci a pracovníce ve spolupráci s mnoha dalšími profesemi. Jsou legislativním

nástrojem, který ovšem nemá teorii. Kdybychom se na sociální práci podívali z profesionálního pojetí, sociální práce je specifický, svébytný obor, který má v profesionálním pojetí za cíl podporovat interakce mezi jedincem a prostředím. Sociální služby jsou formou, sociální práce je obsahem. Sociální služby mají danou strukturu práce, která je definována Zákonem 108/2006 Sb. o sociálních službách a zároveň působí v kontextu sociální politiky.

Před několika lety byla vyvinuta snaha vytvořit samostatný zákon přímo pro sociální práci. Dokonce byl vytvořen návrh tzv. profesního zákona, který připravila v letech 2003 až 2005 speciálně vytvořená pracovní skupina pod vedením MPSV. Vytvořený návrh zákona o sociální práci ovšem neprošel schvalovacím procesem a docílilo se pouze zařazení některých jeho pasáží do zákona o sociálních službách. Tímto krokem se alespoň částečně uskutečnilo vymezení práce pro sociální pracovníky a pracovníce. Současně tato akce ovšem výrazně zvýšila pocit nevyjasněnosti vztahu mezi sociálními službami a sociální prací, která je očividná dodnes. Tato snaha o uzákonění sociální práce se opakovala v roce 2010. Výsledkem nového zákona měla být garance kvality vykonávání sociální práce, zajištění profesního rozvoje sociálních pracovníků a pracovníků a zvýšení prestiže oboru sociální práce. Opět byla vybrána pracovní skupina, která začala návrh připravovat. V průběhu let se tento návrh velmi proměňoval, zásadní změnou byl odklon od aktivistického pojetí sociální práce k administrativnímu pojetí. Výsledek zákona byl představen jako *Věcný záměr zákona o sociálních pracovnících* v roce 2016, vládou byl ovšem vrácen k přepracování, ke jemuž již nedošlo. Současné předpoklady pro výkon sociální práce tedy stále upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (Kodymová, 2021, s. 78)

Sociální práce se zaměřuje na člověka a jeho prostředí. Využívá k tomu spektrum dovedností, postupů a činností. „Způsoby intervence zahrnují primárně na osobu zaměřené psychosociální procesy stejně jako zapojení do sociální politiky, plánování a rozvoje. Patří sem poradenství, klinická sociální práce, skupinová práce, sociálně pedagogická práce a rodinná terapie i snaha pomoci lidem získat služby a zdroje v jejich společenství. Způsoby intervence rovněž zahrnují správu institucí, organizování komunit a zapojení do společenských a politických akcí s dopadem na sociální politiku a ekonomický rozvoj.“ (Časopis Sociální práce, 2008, s. 35) Zacílení sociální práce je vcelku společné, ale důrazy denní praxe se v každé zemi mění v důsledku různorodých historických, kulturních a socio-ekonomických podmínek. Dle zákona o sociálních službách § 109 a § 110 sociální pracovník vykonává „sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní

poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace.“ (108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách)

1.3.2. Identita sociální práce

Není jasně dáno, jak máme o sociální práci hovořit. Zda jako o disciplíně, aktivitě, profesi, oboru nebo činnosti. Pojem profese je dán do souvislosti s odborností jejích příslušníků, garantuje nám kvalitu vykonané práce a specifické odborné vzdělání příslušnic a příslušníků dané profese. Pojmy obor, disciplína či činnost v sobě tyto výše popsané předpoklady nemají. K atributům pojmu profese bychom dle Greenwooda mohli zařadit: systematickou teoretickou základnu (souhrn dovedností a znalostí, které jsou nějakým způsobem uspořádány a jsou vyučovány na fakultách), profesní autoritu (zařazujeme sem úctu ze strany klientů, dalších profesí i veřejnosti, plynoucí z přítomnosti odborných kompetencí, které jsou pro danou profesi výlučné), respekt komunity (daná profese má možnost disponovat s různými privilegii, které jí umožňují samosprávu, např. kontrolu vzdělání v dané profesi, vstup do profese a výkon profese), etický kodex (který pomocí etických zásad reguluje chování příslušníků dané profese), profesní kulturu (zahrnuje specifické normy, hodnoty a symboly; odráží se v rámci vzájemných interakcí příslušníků profese uvnitř i mimo profesní organizace). (Janebová, 2014, s. 18)

Možná bychom se tedy měli zasazovat o to, aby byla sociální práce nazývána právě profesí. Je jasné, že pouhý název dané činnosti nestačí, ale mohlo by to pomoci k nastínění nějakých dalších kroků a zároveň by to mohlo zlepšit prestiž sociální práce, která je ve společnosti na mizivé úrovni. (Janebová, 2014, s. 18)

Zároveň stále dochází k profesionalizaci tohoto oboru. Profesionalizaci můžeme vymezit jako „proces, během něhož určité zaměstnání nebo pracovní role, které až dosud neplatily za profesi, získávají tento atribut“ (Suda, 2017 in Kodymová, 2021, s. 80) Tím pádem bychom o sociální práci mohli hovořit jako o profesi. Vykazují nám to také některé znaky. Mezi vnější znaky profese bychom mohli zařadit systém vzdělávání, etický kodex, legislativní oporu v zákoně o sociálních službách a také odborné kompetence. Mezi vnitřní znaky můžeme zařadit např. schopnost uplatňovat základy teorie a praktikovat metody a techniky práce vlastní dalším oborům, schopnost propojovat a koordinovat další obory

k řešení obtížné sociální situace klienta a pocit sounáležitosti s ostatními kolegy – sociálními pracovníky. (Vojtíšek, 2017, s. 155)

Sociální pracovnice a pracovníci musí obsáhnout velkou škálu rolí, aby dosáhli na vytyčené cíle, jako jsou sociální spravedlnost, zvyšování kvality života člověka a co největší rozvoj potenciálu jedince, člena rodiny či skupiny ve společnosti „Jako profesionálové naplňují výhradní roli sociální práce – balancování mezi pomocí a kontrolou. Posuzují, plánují a řídí poskytování péče a ochraňují sociální blaho nejvíce zranitelných lidí a dětí. K tomu musí umět zvládat dvě charakteristiky pomáhající osoby: odpovědnost a autoritu (moc). Sociální práci nelze rozhodně označit za lehké povolání. Charakterizuje ji značná nejistota při procesu rozhodování, což může být interpretováno jako zdroj stresu, ale zároveň jako katalyzátor růstu a profesionalizace sociálních pracovníků a pracovníků.“ (Janebová, Musil, 2007, s. 50)

1.3.3. Identita sociálního pracovníka

S pojmem identity nebo také sebepojetím budeme operovat ve smyslu „představa o žádoucích vlastnostech sebe sama, která jedincům nebo skupinám lidí skýtá prožitek vlastního „já“, prožitek ukotvení a místa ve struktuře světa a prožitek smyslu vlastního konání nebo zkušenosti“. (Laan, 1998 In Musil a Růžičková, 2009, s. 80) K uvědomování si vlastní identity dochází hlavně ve chvílích, kdy je naše sebepojetí zpochybněno a člověk je přímo konfrontován s nejistotou odpovědi na otázky: kdo jsem? Odkud jsem? Kam patřím? (Musil a Růžičková, 2009, s. 80) Identitu můžeme ještě více specifikovat. Můžeme hovořit o identitě individuální, kolektivní a sociální. Sociální a individuální identita se týká přímo sebepojetí konkrétního člověka. Individuální identita zároveň označuje vnitřní zkušenost člověka, který ví, jaký chce být a kým chce být. Sociální identita je součástí individuální identity. Rozumíme jí jako jedince pojetí sebe sama jakožto příslušníka skupiny, ve které je členem (členská skupina) nebo se členem chce stát (referenční skupina). Sociální identita skýtá jedinci představu, jak přemýšlet a jednat a podle čeho hodnotit sebe sama z hlediska jeho členských nebo referenčních skupin. (Vojtíšková, 2007 in Musil a Růžičková, 2009, s. 80) U kolektivní identity je tomu tak, že člověk je součástí určité skupiny lidí, která má něco společného, nějaký cíl, a chce spolu něco utvářet. Individuální a sociální identita může položit základy pro identitu kolektivní. Jejím jádrem je vize členů skupiny naplňovat společnou práci nějaký cíl a u toho se semknout. Tato vize poskytuje členům skupiny (kteří se dali dohromady každý z jiného důvodu) odpověď na otázku, kam chtějí patřit, s čím se

touží ztotožnit a v čem se chtějí lišit od členů jiných uskupení. Sousloví kolektivní identita můžeme nahradit identitou oboru, v našem případě sociální prací. Obor sociální práce je složen ze skupiny lidí, kteří provádějí jistou odbornou činnost a jsou spojeni kolektivní identitou. Cílem tohoto oboru je pomoc lidem zvládat nesnáze v jejich interakcích se subjekty v jejich sociálním prostředí. (Matoušek, 2013, s. 512)

S identitou souvisí důležitý prvek, kterým je sebepoznání. Stejně jako musí řemeslník musí skvěle znát svůj pracovní nástroj, chce-li vyrobit něco dobrého, tak musí sociální pracovník znát sám sebe, neboť on sám je tím nástrojem. Zároveň je nutné, aby se o sebe staral a v případě problému se zastavil a našel příčinu problému. Pokud by tak neučinil, hrozí zde vyhoření a nemožnost navázání profesionálního vztahu s klientem.

V procesu sebepoznávání by nám mohly pomoci následující otázky (Johnson, 1998 in Janebová, 2014, 24):

- Jakou roli hrají v mém rozhodování má životní filosofie a mé zkušenosti? Nakolik mě ovládají mé předsudky a stereotypy?
- Nakolik jsem kompetentní pomáhat v daném problému? Mám dostatečné znalosti a dovednosti k řešení dané sociální situace? Využil/a jsem skutečně těchto znalostí a dovedností při řešení daného případu?
- Jak vnímám svou roli mezi klientem, svým zaměstnavatelem a společností? Preferuji zájmy některého ze zmíněných subjektů?

Součástí sebepoznání je odhalení vlastní nedokonalosti. To může být začátkem pro rozvoj osobnosti, aby mohla být lepším nástrojem pomoci. Je dobré zmínit, že tato sebekritika musí mít své hranice, aby nedošlo ke ztrátě veškeré profesní sebedůvěry. Dalším prvkem na cestě k sebepoznání je náš životní styl. Způsob našeho fungování při uspokojování našich lidských potřeb v interakci s druhými. Jsme ovlivněni zejména zděděnými geny a prostředím, ve kterém žijeme. Můžeme být entuziastičtí, technicky založení, empatičtí atd. Při našem sebepoznávání se nezaměřujeme pouze na to, jaký je zrovna náš životní styl, ale zároveň bychom měli vědět, proč zrovna takovým stylem života žijeme. Lišíme se z pohledu tzv. sociálního kontextu, do kterého jsme se bez možnosti vlastního vlivu narodili (socioekonomická třída, gender, sexuální orientace, náboženská kultura) a zkušenostmi, které získáváme během celého života. Studium vlastních kořenů nám může připadat jako plýtvání časem, ale může být velmi přínosné poznat je a porozumět jim, protože nám mohou leccos vypovědět o nás samých. (Janebová, 2014, s. 27)

Zároveň je třeba poznat, jakým způsobem ovlivňují naši osobnost a posléze i naše profesní jednání naše životní kontexty, jako např. pohlaví, etnicita či náboženské prostředí, ve kterém se nacházíme. V české společnosti stále přetrvává mnoho genderových stereotypů, které vycházejí z odlišných očekávání společnosti vůči mužům a ženám. Když se třeba od žen ve společnosti očekává, že jejich jednání bude neautoritativní, submisivní a emocionální, může se stát, že tato očekávání řada žen sociálních pracovníků převeze. To jim může v praxi sociální práce zapříčinit komplikace např. v situaci, kdy je třeba ke klientovi přistoupit s kontrolním, respektive direktivním jednáním. Dále např. náboženská příslušnost, která nás na jednu stranu motivuje k filantropii a nutnosti zajímat se o druhé, na druhou stranu nás můžou náboženská dogmata uvádět do situací, kdy jsme v rozporu s vlastním (náboženským) přesvědčením a profesionálním jednáním. Proto je vhodné klást si otázku: jak mou osobnost ovlivňuje má víra, moje pohlaví, má etnicita? (Janebová, 2014, s. 28)

Kdybychom se pokusili shrnout kompetence sociálních pracovníků a pracovníků, mohli bychom vyjmenovat např. tyto: sociální pracovník „vědomě a metodami soc. práce řeší nepříznivé situace lidí a rodin, vyhodnocuje nepříznivé sociální situace, propojuje zdroje pomoci, plánuje postup intervence, má porozumění vůči klientovi a jeho společenskému okolí i různým úrovním okolí (rodina, komunita, společnost), umožňuje klientovi porozumět a poznat svou situaci a prosazuje zájmy klienta.“ (Vojtíšek, 2017, s. 155)

2. Kulturně senzitivní sociální práce

Již během studia oboru sociální práce by se studenti měli setkávat a vzdělávat v tématech týkajících se různosti kultur, náboženství, etnik. Profese sociálního pracovníka je postavena na kulturně senzitivních základech, které prosazují sociální a ekonomickou spravedlnost pro ty, kteří jsou znevýhodněni, utlačováni a diskriminováni. To, že by měl být sociální pracovník znalý různých kultur, nám připomíná také National Association of Social Workers (Národní asociace sociálních pracovníků) ve svém etickém kodexu. Zdůrazňuje, že bychom se měli účelově vzdělávat a porozumět oblasti sociální diverzity. National Committee on Racial and Ethnic Diversity (Národní výbor pro rasovou a etnickou rozmanitost) považuje za velmi důležité, aby byly vytvořeny standardy tvořící kulturně kompetentní postupy, které by zahrnovaly sebeuvědomění, multikulturní znalosti a dovednosti. Nejedná se tedy jen o znalosti jednotlivých kultur, ale také své vlastní. Proč je rasová, či etnická identita v praxi pro sociální pracovníky tak důležitá? Uvědomění si toho, kdo jsem, ovlivňuje moji interakci s okolím a v profesní rovině s klienty. (Hall a Lindsey, 2014, [online]) Je stále více zdůrazňována potřeba podporovat a vštěpovat formování identity pro budoucí i současné sociální pracovníky poskytující služby dětem, mládeži a rodinám. Je důležité, abychom dobře porozuměli své vlastní kulturní identitě. Pokud mají sociální pracovníci a pracovníce účinně prosazovat rasovou a etnickou hrdost u svých klientů a mají prokázat pochopení důležitosti kultury, rasy a etnického původu, musí začít sami u sebe a u vlastního sebepoznávání. (Hall a Lindsey, 2014, [online])

Americká antropologická asociace považuje rasu za sociální konstrukt, který je založen na barvě pleti. Možná i proto se začaly objevovat přesnější pojmy jako etnikum, etnický původ. Ten by měl zdůrazňovat spíše etnický původ a historii lidí, kterých se to týká. Úsilí podporující formování rasové a etnické identity je tedy velmi prospěšné. Jak u klientů, tak u studentů sociální práce. Úskalí může vznikat při studiu historie, kdy se třeba američtí studenti musí vyrovnat např. s dlouholetou diskriminací lidí s odlišnou barvou pleti a musí uznat a přijmout historii, která je plná aktů nenávisti. (Hall a Lindsey, 2014, [online]) Analogií k těmto americkým smutným dějinám by v našich končinách mohl být např. odsun Němců, nebo ještě příhodnější do dnes trávající diskriminace Romů.

V České republice bychom se mohli v mnohém inspirovat např. od Tarleton State University, kde se studenti sociální práce motivují k tomu, aby uznali, přijali a aktivovali svou rasovou a etnickou identitu jako jeden z prvních kroků k tomu, aby se stali zdravým profesionálem v sociální práci. „Čím více o sobě budete rozumět, tím snazší bude pracovat

se všemi typy jednotlivců, kteří se snaží najít sami sebe.“ napsal Alexis, vysokoškolák druhého ročníku německého a maďarského původu právě z Tarleton State University. (Hall a Lindsey, 2014, [online])

2.1. Etnicky senzitivní sociální práce

Etnicky senzitivní sociální práce patří do širšího kontextu antirasistické sociální práce, která se zaměřuje na analýzu historických kontextů otroctví, kolonialismu a kapitalismu a jejich vlivu na vznik a posílení nerovných sociálních vztahů a na možnosti transformace těchto vztahů na vztahy partnerské, které jsou předpokladem pro odstranění rasismu ve společnosti. Z tohoto důvodu se etnicky senzitivní sociální práce rozvíjí a vyučuje hlavně ve školách v Americe již několik let, jelikož složení amerického obyvatelstva je více multikulturní než třeba v České republice, kde v tomto ohledu naproti Americe velmi pokulháváme. Hledáme-li nějaké české zdroje týkající se tohoto tématu, najdeme pouze pár článků.

Je zřejmé, že v důsledku demografických změn nám zde vyvstává potřeba kompetentních pracovníků, kteří jsou odborníky ve svém oboru (tedy v sociální práci) a kteří jsou kompetentní k práci s klienty různých národností. Tato potřeba je mnohem vyšší v zemích, kde dochází k výraznějšímu míšení obyvatel, jako třeba v USA. Přesto se zde o etnicky senzitivní práci zmiňujeme, jelikož se nás také týká. Ačkoliv ne v takové míře. (Iglehart a Becerra, 2007. s. 44, [online]) Ve Spojených státech je přibližně každý třetí člověk jiné národnosti. V České republice dle Českého statistického úřadu k datu 31. 12. 2020 pobývá 634 790 cizinců. (Data – počet cizinců, ČSÚ, [online])

Pod etnicky senzitivní sociální prací si můžeme představit takové jednání s klientem, které bere ohledy na jeho sociální a osobnostní identitu, hodnoty, normy, kulturu (jazyk, jídlo, umění, oděv, hudba), náboženství a národnost. Pojmem rasa bychom mohli označit biologické a fyziologické vlastnosti jedince, které ho odlišují od rasy jiné. Může mít také etnický rozměr, pokud mají členové ve skupině nějakým způsobem definován způsob života. (Pinderhughes, 1989 in Iglehart a Becerra, 2007. s. 45, [online]) Slovem minorita bychom mohli označit skupinu lidí, která je jiné barvy pleti, než je bílá. Zároveň bychom mohli hovořit o skupině, která se liší různými charakteristikami od většinové společnosti a často je s ní zacházeno rozdílně.

Je zřejmé, že etnická příslušnost a sociální třída ovlivňují ty aspekty života, se kterými se sociální pracovníci setkávají. Mohli bychom říci, že se jedná o klíčové aspekty

sociálního fungování, kterým sociální pracovníci musí porozumět a začlenit je do praxe. (Schlesinger a Devore, 2008, [online])

Pod slovem kultura si můžeme představit mnoho významů. Někteří používají termín kultura k označení různých skupin, jako by šlo o „kultury“. Jiní tento pojem přirovnávají k etnickému původu nebo etnickým skupinám. Jasně rozlišujeme mezi etnickými skupinami a etnickou příslušností a širokými převažujícími kulturními tématy. Základní pohled na etnické skupiny vyvinutý v polovině 20. století zůstává relevantní. A to, že etnické skupiny sdílejí: společnou víru, společnou historii, společné náboženství, často podobné fyzické rysy, společný jazyk nebo kombinaci těchto faktorů. Tyto společné „znaky“ mohou vytvořit komfortní zónu, ve které se lidé stejného etnika/kultury rádi sdružují. Převažuje u nich pocit sounáležitosti a sdílené identity založené např. na společné historii. Mnoho z našeho každodenního života je ovlivněno naší etnickou skupinou a tím, jak tato skupina interpretuje univerzální události a základní kulturní principy. Schlesinger a Devore se také zamýšlejí nad sociálním rozdělením ve společnosti. Rozdělují společnost na tři nebo pět úrovní. Nejjednodušší označení je horní, střední a dolní nebo pracující třída. Pozice ve struktuře třídy je určena interakcí mezi vzděláním, povoláním a příjmem a také rozdílech založených na bohatství, příjmu, povolání, postavení, moci komunity a dalších souvisejících záležitostech. Existuje mnoho literárních zdrojů, které naznačují, že určité chování je důsledkem zařazení do konkrétní sociální třídy, včetně rozdílů v motivaci k úspěchu, v perspektivách významu vzdělání, v otázkách rovnosti pohlaví a ve věcech výchovy dětí. (Schlesinger a Devore, 2008, [online])

2.2. Etnicky senzitivní sociální práce s romským etnikem

Vidíme, že uvnitř romského etnika existují výrazné rozdíly, které popírají správnost budování jednoho všeobecně platného obrazu Romů a následně též jednotného obrazu současné romské rodiny. Sociální práce jako multidisciplinární profese přirozeně čerpá potřebné poznatky i z jiných oblastí vědeckého poznání. Při jejich výběru a zařazování do své teoretické databáze je však potřebné, abychom kriticky reflektovali jednak validitu přebíraných faktů a jednak jejich aplikovatelnost v sociální práci. Zároveň také, zda jsou přebírané informace v souladu s etikou profese. Hrozí zde nebezpečí, že propadneme dojmu, že lidé ze stejného prostředí (ze stejné etnické menšiny) sdílejí stejné přesvědčení, touhy, nebo že čelí stejným společenským okolnostem. Etnicky senzitivní sociální práce poukazuje na skutečnost, že sociální pracovníci a pracovníci se nevědomě stávají nositeli opresivního

konání právě proto, že nedisponují potřebnými kulturními kompetencemi. Oprese je zakořeněna přímo v sociální práci, která je profesí odrážející morálku bílé střední třídy. Reprezentanti sociální práce tak automaticky hodnoty, postoje, způsob života své sociální vrstvy/třídy pokládají za nejlepší, za to, o co mají usilovat i ostatní členové společnosti. V našem případě je tento pohled možné manifestovat při komparaci majoritní a romské rodiny, kdy je automaticky jako vzor předkládána nukleární rodina s jejím životním stylem. Tedy rodina, do které kromě manželské dvojice patří jedno až dvě děti. A to navzdory skutečnosti, že demografie dlouhodobě poukazuje na potřebu změny směrem k nárůstu dětí v rodině. (Levická a kol., 2016, [online]) Jako vhodný teoretický koncept pro českou sociální práci se nám jeví teorie kulturního rasizmu a její aplikace do sociální práce. Rasizmus, který vychází z odlišnosti kultur, způsobuje, že ve společnosti dochází k výraznému rozlišování majoritní kultury, kterou reprezentuje právě střední třída nebo přímo „my“, a kultury „těch druhých“. Společenské vrstvy, které jsou umístěny na nejnižší stupně kulturní hierarchie, mají problémy se získáním lépe placené práce, a tak přirozeně patří ve společnosti mezi ty, kteří mají nejnižší příjmy, v důsledku čehož jsou často ohroženi chudobou a sociální exkluzí. (Ahmed, 1993 In Levická a kol., 2016, [online]) Není výjimkou, že pro tyto sociální skupiny je společná etnická příslušnost. Zároveň je běžnou praxí, že při hodnocení sociálních problémů jejich členů (etnické komunity) se ztrácí individuální přístup, který je nahrazovaný kolektivní vinou. Teorie kulturního relativismu patří mezi teoretická východiska kulturně senzitivní sociální práce, která požaduje, aby sociální pracovníci a pracovníce disponovali kulturními kompetencemi. Tyto kompetence jsou předpokladem pro respektování sociální rozmanitosti společnosti. Kulturní kompetence ulehčují sociálním pracovnícům a pracovníkům:

- porozumět významu kulturní identity pro sociální fungování jednotlivce
- porozumět silným i slabým stránkám jednotlivců v kontextu jejich kultury
- porozumět rozdílům mezi jednotlivci a kulturními skupinami
- plánovat a poskytovat služby citlivé na kulturu, která je přímou součástí klienta
- porozumět příčinám vzniku oprese a jejím následkům.

Kulturně senzitivní přístup je předpokladem pro naplnění mise současné sociální práce, kterou je pomoc klientům, kteří jsou znevýhodňováni, utlačováni, či diskriminováni při uplatňování jejich práva na sociální a ekonomickou spravedlnost. (Hall a Lindsey, 2014, [online]) Tento přístup umožňuje pochopit také osobní okolnosti klienta, které vedly ke vzniku těžké životní situace, k životní krizi, či ztrátě schopnosti řídit vlastní život. Při

získávání informací potřebných pro plánování vhodné intervence nás kulturně/etnický senzitivní přístup vede k tomu, abychom ke klientovi přistupovali jako ke konkrétní lidské bytosti. V tom nám pomáhají kulturní kompetence, které nás směřují na základě oblastí, kterými jsou emoce, myšlenky, chování a prostředí. Rozdíl mezi tradiční případovou sociální prací a etnicko-senzitivním přístupem je viditelný již při navazování spolupráce s klientem, kdy mezi základní otázky patří otázky typu: Co je pro Vás důležité? Co je pro Vás (ne)rozumitelné ve Vašem životě? Takhle vedený rozhovor nám umožňuje jednodušší poznání a porozumění klientovu mikrosvětů. Přínosem tohoto přístupu je také skutečnost, že intervence sociálního pracovníka a pracovnice je maximálně respektující klientův životní prostor. (Levická a kol., 2016, [online]) Etnicko-senzitivní přístup je zároveň v souladu s etickými imperativy profese a také v souladu s lidsko-právními dokumenty, které garantují každému jedinci právo na vlastní kulturní rozvoj. (2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod, hlava třetí, článek 25)

Etnicko-senzitivní sociální práce je reakcí na často neprofesionální jednání sociálních pracovníků a pracovnic, které je výsledkem absence kulturních kompetencí. Tradiční případová sociální práce byla výrazně orientována na „socializaci“ jedince ve smyslu majoritních sociálních norem. Při naplnění tohoto cíle se ne vždy přihlíželo k tomu, aby klient dokázal tento požadavek posoudit v rámci jeho vlastního hodnotového systému, který je ukotven v jeho kulturní identitě. Je přirozené, že i u tohoto přístupu najdeme jeho odpůrce a kritiky. Nejzávažnější výhradou vůči etnicko-senzitivní sociální práci je, že předpokládá koexistenci více subkultur a majoritní skupiny, přičemž odmítá principy multikulturalismu. Posilování rozvoje jednotlivce v kontextu jeho etnicity nutně musí vést k prohlubování rozdílů mezi majoritou a minoritou. Přesto se domnívám, že výsledkem intervence sociálního pracovníka a pracovnice by měl být Rom, který si je plně vědomý své romské identity, a zároveň jeho sociální fungování z pohledu majoritní společnosti nemusí vykazovat žádné sociálně problémové prvky. Tento přístup sociálním pracovníkům umožňuje, aby do profesní intervence zakomponovali také teoretické koncepty, jako např. bikulturalismus, v důsledku čehož bude intervence sociálních pracovníků a pracovnic lépe reagovat na potřeby klientů. (Levická a kol., 2016, [online])

2.3. Etnická realita

Etnická realita představuje integraci zkušeností člověka s etnicitou a sociální třídou a jeho dopadem na všechny aspekty jeho života, včetně pohledu na sebe a na současné a budoucí příležitosti. Vědomí vlastní etnicity a toho, v jaké společenské třídě se nacházím, je výrazný determinant.

Základním předpokladem je, že sociální třída jako směsice vzdělání, zaměstnání a příjmu ve velké míře určuje naše životní šance. Ovlivňuje to, co si můžeme koupit, kde si můžeme dovolit žít, kam můžeme posílat naše děti do školy, jaký druh zdravotní péče si můžeme dovolit a co je důležitější, jaký druh práce můžeme vykonávat. Náležitost k určité společenské třídě a etnický původ jsou dvě dimenze, které se překrývají. V souvislosti s těmito dvěma složkami se utváří lidská identita. Zároveň je můžeme považovat za tzv. kulturní kapitál, který přispívá také identitě skupinové. (Schlesinger a Devore, 2008, [online])

Etnická identita v sobě zahrnuje pocit sounáležitosti. V dnešní době je etnická identita pro lidi důležitá, protože jim dává pocit dědictví a kořenů. Přistupujeme k životu ve světle několika různých aspektů toho, jací jsme, kdo jsme v jádru. Součástí toho je také etnická identita. Pro mnoho lidí je otázkou, zda tuto identitu sdílet. Lidé s odlišnou barvou kůže, jejichž identita je jasně viditelná, často cítí jemné nebo přímé negativní reakce na to, kdo jsou. Napětí mezi etnickými skupinami se může nenápadně projevit a narušit primární interakci. Kdybychom se naučili pozitivně přijímat druhé a sami sebe, zvýšila by se interakce mezi našimi identitami i se vším, co máme společné a v čem se lišíme. (Schlesinger a Devore, 2008, [online])

Důležité je psychologické připoutání se ke skupině. Když je člověk členem marginalizované skupiny, může se stát, že bude člověk prožívat pýchu a hněv zároveň. Mnoho lidí v takové pozici zažilo jak pozitivní, tak negativní reakce. Etnická identita je důležitou součástí rozvoje a osobní identity. Jakmile si děti více uvědomí svou etnickou identitu, je pravděpodobné, že se setkají s rasovou a etnickou diskriminací. Většina lidí patřících k nějaké etnické menšině by mohla vyprávět o tom, jak se setkali s diskriminací a nespravedlivým zacházením. U adolescentů, kteří se s takovým přístupem setkali, se mohou objevit známky deprese a přednastavený negativní postoj ke světu. (Schlesinger a Devore, 2008, [online])

Když se např. v naší zemi začnou usazovat lidé jiných národností, může docházet také k tlakům uvnitř takových rodin. Mladí lidé by se nejraději co nejvíce přizpůsobili většinovému okolí, zatímco jejich rodiče by byli rádi, kdyby si zachovali co nejvíce ze

„starých zvyků a způsobů“ života, včetně zachování rodného jazyka a pobytu v etnické komunitě. V české republice se s tímto pnutím potýká zřejmě nejvíce vietnamská národnostní menšina. Diametrálně více se s těmito problémy potýkají v Americe, kam se stěhují lidé z celého světa v mnohem větší míře, než jak je to u nás. Tuto myšlenku dále rozvíjet nebudeme, jelikož nás zajímá zejména romská etnická skupina. (Schlesinger a Devore, 2008, [online])

2.4. Etnizující přístup

Mezi laiky i odborníky stále panuje etnizující pohled na romskou minoritu. Propadáme dojmům, že etnicita je tím nejdůležitějším znakem aktérů. V jiných zemích se o rizicích etnizujícího přístupu diskutuje řadu let, v České republice v tomto tématu zaostáváme, což může být zapříčiněno tím, že v České republice je jediná početnější etnická minorita, která se stává častou klientelou sociálních pracovníků. Romové jsou v nových i starších učebnicích sociální práce nejčastěji vykresleni v kontextu indického původu, tradic a kočovnické historie. Tím pádem jsou aktuální sociální problémy většiny romských rodin dávány do souvislostí s výše uvedenými historickými souvislostmi. Např. kočovný způsob života zapříčinil to, že dnešní Romové žijí tzv. ze dne na den – neumí hospodařit s penězi, z čehož plyne mnoho rizik (třeba zadluženost). Nebo mylná představa o vyhazování potravin, která by měla být zapříčiněna vyhazováním rychle se kazících potravin v teplém indickém podnebí. (Kajanová, 2017, s. 33) „Zaměňování socioekonomických problémů, se kterými se romská minorita potýká, za problémy etnicity vede zcela jistě k jejich prohlubování.“ (Moravec, 2006 in Kajanová, 2017, s. 33)

Mohli bychom říci, že představa o tradiční romské kultuře je jedním z důvodů existence etnizujícího přístupu. Vystává představa o diametrální odlišnosti české a romské kultury, která může být jedním z příčin neúspěchu inkluze a vytváří ideu iracionálního chování Romů. Základem sociální práce s klientem by měl být rovnocenný přístup a ochota dialogu. Zdůrazňování rozdílnosti české a romské kultury může dialogu bránit a navíc může vytvořit zavádějící očekávání od romského klienta. (Kajanová, 2017, s. 33) Dalším (pravděpodobně mylným) předpokladem pro práci s romskou minoritou je nezbytná potřeba znát tzv. romskou problematiku (která zahrnuje znalost historie, tradic a zvyků) a specifické přístupy, pod kterými bychom si měli představit třeba znalost nutnosti reflektovat rozpor mezi neverbálními a verbálními prvky komunikace, které by se zřejmě měly u Romů nacházet častěji než u jiných klientů. Toto zdůraznění etnický odlišné komunikace by mohlo

být zavádějící. V komunikaci s romským klientem je nejdůležitější srozumitelnost a věcnost, která nemusí být vůbec etnicky specifická (např. aby pracovník musel umět hovořit romsky). Dalším příkladem reprodukce a konstrukce etnizujícího přístupu by mohly být představy o tom, že by sociální pracovník věnující se Romům měl být sám Rom (kvůli etnické spřízněnosti). Tato představa se v praxi taktéž neosvědčila. Naopak mnoho romských klientů chce raději spolupracovat s „Neromy“ z mnoha různých důvodů (degešství, pomluvy, atd.). Dalším paradoxem v etnizujícím přístupu může být názor, že když už tedy pracovník není Rom, měl by alespoň umět romsky. Velká část Romů již romsky vůbec nehovoří. Dříve byl rovněž kladen důraz na to, aby se sociální pracovník co nejvíce přizpůsobil prostředí a klientům, se kterými pracoval. Aby tzv. rychle zapadl mezi klienty pomocí aspektů, které jsou pro klienty velmi lehce čitelné (vzhled, styl oblékání). Kajanová trefně upozorňuje na to, že sociální pracovníci mohou mít spíše ztíženou pozici, jelikož klienti nemusí jasně vidět hranice vztahu pracovník-klient. (Kajanová, 2017, s. 34 - 35)

Zde zmíněné pohledy na romskou minoritu mohou být problematické v tom, že utvářejí dojem zásadní odlišnosti romské a české společnosti, tudíž se podílejí na stavbě pomyslných hranic mezi oběma skupinami, což může být zároveň důvod omezení možnosti integrace Romů. (Růžička, 2006 in (Kajanová, 2017, s. 35) Moravec (2006) uvádí, že „nikdo jako „romský klient“ nebo „etnický klient“ neexistuje a v rámci sociální práce je potřeba promýšlet individuální specifika klientů. Proto tedy „romská sociální služba“ je konceptuálním omylem. Kategorie etnicita nebo romství, pokud nejsou použity jasně a konkrétně, vedou k zamlžení celého tématu, protože vyvolávají dojem, že sociálně vyloučení jsou zvláštní a nepoznatelní.“ (Moravec, 2006 in Kajanová, 2017, s. 35) Tím se odvádí pozornost od toho, že problém sociálního vyloučení má věcnou podstatu. Součástí procesů etnizace je zjinačování (othering), kde se vytváří interpretační schémata založená na připisování konkrétních předních ne/legitimita a ne/kompetencí určitým skupinám (Brubaker, 2004 in Kajanová, 2017, s. 35).

3. Romové

3.1. Co je minorita

Zjednodušeně bychom mohli říci, že minorita (menšina) je označení pro skupinu lidí, která má menší počet členů než jiná skupina ve společnosti. (Musil, Navrátil, 2000) Obecně bychom mohli říci, že minorita je skupina lidí, která je definovaná společným sociálně-demografickým znakem a počtem svých členů se diametrálně odlišuje od jiné skupiny, která v dané společnosti tvoří výrazně větší počet, respektive většinu společnosti (Žilová, 2000 in Kaleja a Knejp, 2009, s. 131) Jinými slovy bychom mohli minoritou označit skupinu lidí, kteří jsou v některých společnostech pro svoje fyzické, kulturní či životní charakteristiky odloučení od ostatních. Jedná se s nimi odlišně a nerovně, takže se považují za předmět kolektivní diskriminace. Status minority s sebou nese vyloučení na plném podílení se na životě společnosti. Z úzkého pojmání minority (národní, etnické) se přešlo k širšímu pojetí. Pod pojem minorita si můžeme zařadit skupiny lidí, kteří jsou např. uprchlíci, osoby bez příštřeší, lidé s odlišnou sexuální orientací atd. (Ritomský, 2005 in Kaleja a Knejp, 2009, s. 131)

3.2. Romská etnicita

Mohlo by se zdát, že Romové žijící na území České republiky tvoří jednu homogenní komunitu. Ve skutečnosti se v ČR vyskytuje několik poměrně odlišných skupin Romů. Do první skupiny bychom mohli zařadit původní romské obyvatelstvo, jehož historie sahá do 17. století, kdy přicestovali na Moravu a hrabě Kounic je nechal usadit se na svém panství (tato skupina byla za 2. světové války velmi zdecimována, zůstali zde pouze potomci těch, kteří přežili). Další skupina tvoří asi 75% celkového počtu Romů na našem území, jedná se o přistěhovalé Romy ze Slovenska. Tuto skupinu můžeme ještě rozdělit na dvě podskupiny – Romové, kteří se přistěhovali těsně po válce, a Romové, kteří zde žijí mnohem kratší dobu. Naprosto samostatnou skupinu tvoří Olašští Romové, kterých je v České republice pouhý zlomek. Poslední skupinku tvoří pár desítek tzv. Sinti (německých Romů patřící do skupiny Manuši, viz níže). (Holomek in. Gabal, 1999, 156 – 157) Pokud bychom chtěli romskou populaci dělit na základě etnických, antropologických a jazykových osobitostí, mohli bychom evropské Romy rozdělit takto: Kalderaši (Jsou považováni za výrobce kotlů, původně pocházeli z Balkánu, později se přesídlili do střední Evropy, tvoří několik podskupin. Mezi nejznámější bychom mohli zařadit: Lovari – známí jako překupníci koní;

Ursari – známí tím, že kočovali s vycvičenými medvědy; Luri – je pro ně charakteristické hra na různé nástroje, zejména loutnu; Čurari – známí jako výborní obchodníci), Gitano (žijí hlavně ve Francii a severní Africe) a Manuši (západoevropští Romové, které se také dělí na několik podskupin, nejznámější podskupinou jsou tzv. Sinti). (Lužica In Levická a kol., 2016, [online])

Považuji za důležité zde v krátkosti zmínit hlavní důvod, proč se valná část romského etnika v České republice nachází v nelehké situaci. Profesorka Pavelčíková v knize Menšiny a právo v České republice píše: „Procesy násilné a neorganicky probíhající asimilace a urbanizace v letech komunistického režimu i následná nedůsledná státní politika po roce 1990 způsobily hlubokou krizi tradiční kultury, její postupnou proměnu v tzv. „kulturu chudoby“ nově se utvářejících romských ghett ve městech i v nově vznikajících venkovských osadách. Přes rozdíly v kulturním systému, v míře dodržování tradičních zvyklostí i v sociálních pozicích jednotlivých romských skupin (resp. představitelů elit) zůstává několik typických znaků, které dodnes staví v oblasti kulturních vzorů převážnou většinu romského obyvatelstva našich zemí do ostrého protikladu s dnešní občanskou společností evropského prostředí.“ (Pavelčíková in. Menšiny a právo v České republice, 2009, s. 202) Fízik (2010) k tomu dodává, že nedostatečné vzdělání a nedobrý sociální status Romů ve společnosti patří mezi hlavní příčiny, kvůli kterým si Romové nemohou, neumí nebo nechťejí najít zaměstnání, následkem čehož narůstá počet romských rodin, které se stávají závislými na pomoci státu a jiných organizacích. (Fízik a Jurásková In Levická a kol., 2016, [online])

„Cigáni nikdy netvořili jednotnou skupinu, ale vždy to bylo a je seskupení velkorodin, které kooperují pouze ve svém vlastním rámci.“ (Ferko – Veselý versus smutný, nepublikovaný rukopis, str. 2 in Jakoubek, 2008, s. 150) Otázka příslušnosti k romské etnické menšině je velmi složitá, příkladem nám může být rozpor dvou lidí, které bychom k etnické menšině (např. podle barvy pleti) zařadili. Jeden se k této menšině hlásí, druhý ovšem ne. Jakým právem druhého člověka nazveme Romem? Přesto si zde alespoň rámcově načrtne, koho v této práci nazýváme Romem.

3.3. Romská identita

Pokud budeme hovořit o romství, vycházíme z myšlenky, že romství není (a ani nemůže být) objektivní společenská veličina, kterou můžeme vzít a aplikovat na konkrétní muže, ženy a děti. Jedná se o lidmi vymyšlený konstrukt situačně proměnlivý. Přemýšlíme

o etnické identitě jako o jedné z mnoha druhů sociální organizace společnosti, ne jako o konečném souboru vlastností vybrané skupiny. (Kašparová, 2014, s. 7) Identita s určitou národností či národnostní menšinou (v našem případě identita s „romstvím“) je jedna z mnoha forem možných identit jednotlivce. Tato identita je záležitostí vztahů a představuje mocný soubor vazeb, skrze které jednotlivci konstruují příběhy o sobě samých. (Kašparová, 2014, s. 8) Zároveň se o romské identitě nehovoří jednoduše z toho důvodu, že se těžce rozpoznává jakási individuální identita, identita jedince. Pokud přemýšlíme nad člověkem, který je nositelem tradiční romské kultury (i zde je otázkou, kdo takový jedinec je), mohli bychom se zamýšlet nad tím, zda u něj individuální identitu vůbec nalezneme. Zda není tím, kým je, jen za předpokladu, že je příslušníkem větší skupiny lidí, např. rodiny. Rodina je klenbou a matrací sociálního systému společenství nositelů tradiční romské kultury, ona tvoří základní, hierarchicky nejnižší a zároveň nejvýraznější položku v souboru kolektivních identit nositele tradiční romské kultury. „Rodina je pro Romy základ“. (Reiznerová In Kaleja, 2009, s. 79) Jedinec nabývá osobního respektu a vlastní identity teprve jako součást své rodiny a na jejím pozadí.

Setkáváme se s názorem (který byl vyřčen členy Romského národního kongresu), že by bylo výhodné nechat se pojmenovat Romským národem či etnickou menšinou. Mezinárodní společenství je s těmito kategoriemi již obeznámeno, přičemž zrovna v Evropě je rozvinutá pracně vybudovaná struktura vnitřně provázaných norem a institucí, které vystupují ve prospěch těchto menšin a chrání jejich práva. (Pogany, 1998, 166 – 176 in. Jakoubek, 2008, s. 175) Národnostní status, popř. status etnické menšiny Romům nabízí mnoho důležitých práv zároveň s institucionální podporou. Představa romského národa má ovšem pro většinu Romů, kteří svou identitu definují mnohem jednodušším a tradičnějším způsobem, zanedbatelný význam. (Jakoubek, 2008, s. 175) Je také pozoruhodné, že např. v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin není nijak definováno, co si pod národnostní menšinou máme představit. Důvodem je fakt, že „žádná obecná definice nebyla schválena všemi členskými státy Rady Evropy. Každému účastníkovi Rámcové úmluvy je proto ponechán prostor pro posouzení, které skupiny budou na jeho území pod tuto Úmluvu zahrnuty. Tento výběr však musí být proveden v dobré víře a v souladu s obecnými principy mezinárodního práva a se základními principy stanovenými v článku 3² Rámcové úmluvy. (Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin, Leták vlády ČR [online])

---

² a) Každý příslušník národnostní menšiny má právo svobodně si zvolit, zda chce či nechce být za takového příslušníka považován, a žádná nevýhoda nesmí vzejít z této volby nebo z výkonu práv s ní spojených.

4. Metodologický rámec

V následující části se zaměřím na základní výzkumnou otázku: „Jak vnímají pracovníci (vybrané organizace) dopad svého etnika při práci s klienty z téže etnické skupiny?“ Pokusím se definovat cíl výzkumu, popíšu metodu sběru dat a výběr vzorku. Budu disponovat s daty získanými kvalitativní metodou výzkumu, polostrukturovaným rozhovorem s respondenty, kteří pracují s lidmi pocházejícími ze stejného etnického rámce, jako oni sami. Získaná data budu následně analyzovat pomocí IPA. V závěru uvedu získané výsledky.

4.1. Základní výzkumná otázka, cíl výzkumu

Cílem výzkumu je snaha odpovědět na základní výzkumnou otázku, kterou jsem formulovala tak, aby odpovídala parametrům vybrané metody. V IPA se základní výzkumná otázka zaměřuje na respondentovo prožívání určitého jevu, resp. fenoménu, se kterým je konfrontován. Zároveň nevychází z podrobného studia odborné literatury, jak je to u jiných metodologických přístupů. Výzkumná otázka v IPA se primárně zaměřuje fenomenologicky, tedy na porozumění konkrétní individuální zkušenosti a na význam, který tato zkušenost na respondenta má. Základní otázka by neměla objasňovat, ale spíše vysvětlovat. Proto se zaměřuje hlavně na proces než na výsledek. Důležitost významu pro participanta se klade před příčiny a důsledky událostí. Zároveň základní výzkumná otázka musí být formulována otevřeně. (Řiháček, 2013, s. 12) Já jsem jí formulovala takto: „Jak vnímají pracovníci (vybrané organizace) dopad svého etnika při práci s klienty z téže etnické skupiny?“

4.2. Proces operacionalizace

Interpretativní fenomenologická analýza nám nabízí jisté oblasti, na které se v rámci výzkumu mohou ptát z hlediska daného fenoménu. Otázky do rozhovorů vznikaly na základě oblastí, které popsali Johnatan A. Smith, Paul Flowers a Michael Larkin (2009, s. 60).

---

b) Příslušníci národnostních menšin mohou vykonávat práva a požívat svobod vyplývajících ze zásad zakotvených v této rámcové Úmluvě, jednotlivě, jakož i společně s jinými. (96/1998 Sb. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, [online])

V jejich pojetí se jedná především o oblast deskriptivní, narativní, strukturální, kontrastní, hodnotící, cirkulární a porovnávací, viz následující tabulka.

Tabulka č. 1 – Otázky do rozhovorů

	Otázka
Deskriptivní, popisná	Jak myslíš, že ovlivňuje tvá etnicita tvou práci? Jak ovlivňuje to, že jsi Rom/Romka tvou práci s klientem, který je také Rom?
Narativní	Jak vnímáš práci s klienty, kteří pocházejí ze stejného etnického rámce? Jakým způsobem se tenhle tvůj přístup vyvíjel v průběhu času?
Strukturální	Jakým způsobem do toho vstupuje to romství? Jak různě?
Kontrastní	Jaké tě napadají rozdíly v práci s klienty mezi tebou a tvými neromskými kolegy? Jaké bys řekl/a, že jsou výhody/nevýhody? Jaké vnímáš rozdíly v práci s Romy a v práci s „Neromy“?
Hodnotící	Jak se cítíš (v kontextu toho, o čem si tady povídáme)?
Cirkulární	Co bys řekl/a, že se na tvoji etnicitu říkají klienti? Co si asi myslí tví romští klienti, když s nimi pracuješ právě ty? Jak se na to asi dívají? Jak myslíš, že vnímají tvou etnicitu tví kolegové?
Porovnávací	Jaké by to, myslíš, bylo, kdybys nebyl/a Rom/ka? Jak myslíš, že by se ti s tvými romskými klienty pracovalo, kdybys nebyl/a Rom/ka? Co myslíš, že by bylo jinak?

4.3. Výběr metody sběru dat

Vzhledem ke zkoumanému tématu jsem vybrala kvalitativní výzkum, konkrétně metodu interpretativní fenomenologické analýzy (dále v textu také jako IPA). Zaměřením této analýzy je porozumění žité zkušenosti člověka. Napomáhá nám podrobně vyzkoumat, jakým způsobem námi dotazovaný člověk vytváří význam své zkušenosti. To nám umožní danému fenoménu/procesu lépe porozumět. IPA nám nabízí více prostoru pro kreativitu, na rozdíl od jiných kvalitativních přístupů. Je vhodná pro náhled na kvalitativní data, když chceme popsat a interpretovat způsob, jakým nositel zkušenosti (která nás taktéž zajímá) přisuzuje této zkušenosti význam. (Řiháček, 2013, s. 9)

4.3.1. Interpretativní fenomenologická analýza

Teoretické pozadí interpretativní fenomenologické analýzy tvoří tři základní zdroje: fenomenologie, hermeneutika a idiografický přístup.

Fenomenologie – je nerozlučně spojena s filosofem 20. století Edmundem Husserlem. Základ zde tvoří teze, že filosofické poznání nenalezneme v konstruování obecných principů, ale v popisu „fenoménů“. V této oblasti zkoumání se zaměřujeme na významy (Jaký je význam jisté zkušenosti?) a na analogie (Čemu se tato zkušenost podobá?). (Hendl, 2005, s. 75) Klíčovým termínem je pro IPA žitá zkušenost sama o sobě. Do procesu výzkumu je nutně zainteresovaný i výzkumník. Jeho pohled na svět a na daný zkoumaný jev není v IPA vnímán jako něco, co by mělo být v co největší míře eliminováno a usměrněno. Naopak jsou výzkumníkovy předpoklady nezbytné k tomu, aby mohl zformulovat, jaký význam má respondentova zkušenost pro něj samotného. Analytickým procesem není nikdy možné dosáhnout ryziho popisu zkušenosti, analýza je vždy jistým způsobem interpretací. *„Zkušenost je v rámci IPA „konstruována“ jako výsledek společného sdílení výzkumníka a participanta.“* Cílem samozřejmě nadále zůstává porozumění respondentově žité zkušenosti. (Řiháček, 2013, s. 11)

Hermeneutika – nedílnou součástí výzkumného procesu je práce s hermeneutickým kruhem³ respektive tzv. dvojitou hermeneutikou. Dotazovaný usiluje o to, aby porozuměl vlastní zkušenosti s určitým jevem. Současně se výzkumník snaží odhalit to, jakým způsobem k tomuto porozumění dotazovaný dospívá neboli jakým způsobem toto porozumění aplikuje. Výzkumník poskytuje kritické a konceptuální komentáře k tomu, jak respondent přisuzuje své zkušenosti smysl.

Proto nemůže být výzkumníkovy porozumění respondentově zkušenosti jiné než založené na interpretaci. V průběhu analýzy se výzkumník od respondenta vzdaluje a dává do analýzy více ze sebe. Ale to, co pochází z něj, je spojeno s respondentovou žitou zkušeností a výsledek výzkumníkovy analýzy tak pochází ze společného úsilí. (Řiháček, 2013, s. 11-12)

Idiografický přístup – zaměření se na konkrétní jedince, kteří ve svém životě zažili nebo stále zažívají jistou situaci nebo událost.

---

³ Hermeneutický kruh lze stručně charakterizovat jako takový druh interpretace, kde každé jednotlivé části lze porozumět jen z celkové souvislosti a celkové souvislosti lze porozumět jen pochopením jednotlivých částí celku. (Nørreklit, 2006 in Řiháček, 2013, s. 12)

4.4. Participanti výzkumu

Pro výběr respondentů jsem zvolila metodu záměrného výběru. IPA počítá s nižším počtem respondentů z důvodu povahy fenomenologického výzkumu (detailní analýzy zkušeností). Smith, Flowers a Larkin (2009) doporučují vzorek o velikosti 3 – 6 respondentů. Zvolila jsem počet čtyř komunikačních partnerů, tedy byly provedeny čtyři rozhovory (se dvěma muži a dvěma ženami). Důležitá je homogenita vzorku, tedy fakt, že všichni dotazovaní jsou nositeli konkrétních kritérií. (Řiháček, 2013, s. 13) V našem případě jsou kritéria následující:

- Dotazovaný se hlásí k romskému etniku a nedělá mu problém o své etnicitě otevřeně hovořit.
- Je pracovníkem jedné konkrétní neziskové organizace (pro uchování anonymity zde organizaci nezmíním).
- Klienti dotazovaného jsou taktéž převážně romského etnika.

Pro výzkumné šetření jsem využila organizaci, ve které jsem znala několik lidí, kteří splňovali všechna tato kritéria. Využila jsem tyto kontakty k uskutečnění rozhovorů pro diplomovou práci. Vzhledem k citlivosti tématu týkající se etnicity (obzvláště té romské), mi to přišlo nanejvýš vhodné.

4.5. Sběr dat

Rozhovory s respondenty byly provedeny v květnu 2021. Zvolila jsem kvalitativní výzkumnou metodu, konkrétně metodu záměrného výběru. K získání dat jsem využila polostrukturované rozhovory.

Respondenty jsem oslovila prostřednictvím mailové komunikace s dostatečným časovým odstupem, aby si účast na výzkumu mohli řádně promyslet. V mailu jsem jim stručně napsala, čeho se má diplomová práce týká, na co je zaměřená a co od nich budu potřebovat. Pokud respondent souhlasil, zaslala jsem jim několik dní před rozhovorem informovaný souhlas a stanovený program rozhovoru (připravené otázky viz příloha č. 1).

Délky rozhovorů se pohybovaly mezi 45 – 50 minutami. Tři z nich byly uskutečněny na pracovišti respondentů, jeden byl proveden pomocí videohovoru a nahrán pomocí

aplikace Microsoft Teams. Rozhovory uskutečněné naživo byly fixovány na mobilní telefon do podoby MP3, všechny rozhovory byly doslovně přepsány na počítači.

4.6. Etika výzkumu

Vzhledem k tomu, že účastníky výzkumného procesu jsou lidé, kteří sdílejí své životní zkušenosti, a disponujeme zde s citlivými daty, je třeba dbát na etické zásady výzkumu. Za dodržování etických zásad zodpovídá výzkumník. Existuje více variant a doporučení, kterých by se měl výzkumník držet. Miovský (2006) uvádí tyto stěžejní etické normy:

- Souhlas se spoluprací ve výzkumu – zahrnuje podepsání informovaného souhlasu (viz příloha č. 2) ze strany respondenta. S jednotlivými dotazovanými jsem prošla všechny body v informovaném souhlasu a ujistila se, že rozumí tomu, co podepisují, a že ví, za jakým účelem je tento výzkum prováděn. Účast na výzkumu je přísně dobrovolná a musí to být ze strany výzkumníka zajištěno. Až do doby, než účastník informovaný souhlas podepsal, jednala jsem s ním jako s potenciálním účastníkem výzkumné studie, neboť dle zákona o ochraně osobních údajů „Správce může zpracovávat osobní údaje pouze se souhlasem subjektu údajů.“ (110/2019 Sb. Zákon o zpracování osobních údajů) Všichni respondenti s předloženými podmínkami výzkumu souhlasili.
- Ochrana osobních a citlivých dat týkajících se respondentů a respondentek – průběh výzkumu musí být v souladu s platným zákonem. (110/2019 Sb. Zákon o zpracování osobních údajů) Výzkumník by si měl dát pozor na to, aby se nezavazoval k něčemu, co nemůže splnit. Pod pojmem osobní údaje rozumíme takové informace, které by nás mohly vést k identifikaci konkrétní osoby.
- Ochrana účastníků výzkumu před újmou či poškozením – v důsledku výzkumu nesmí dojít k jakékoliv (hmotné či duševní) újmě respondentů. (Miovský, 2006, s. 280 – 285)

Hendl (2005) k těmto zásadám ještě přidává svobodu odmítnutí. Dále zmiňuje otázky soukromí, poučený souhlas, emoční bezpečí, zatajení a reciprocitu. (Hendl, 2005, s. 155)

V našem konkrétním případě jsem si dala pozor, aby o našem rozhovoru s pracovníky neziskové organizace věděli nadřízení respondentů, aby případně nedošlo k poškození respondenta z důvodu provádění rozhovoru v pracovní době respondenta. Dále jsem si byla vědoma toho, že tato práce bude veřejně přístupná a nadřízení respondentů by

si mohli výpovědi jednotlivých účastníků na výzkumu dohledat. U respondentů jsem se po uskutečněném rozhovoru ujistila, že si toho jsou vědomi a že veškeré poskytnuté informace jim nemohou jakkoliv uškodit či ohrozit jejich pracovní pozici v organizaci.

4.7. Limity výzkumu

Jako účastník sociálního světa nemohu vystoupit ze svého konkrétního životního rámce, který mi byl dán, tudíž tato práce nemůže zachycovat tzv. objektivní realitu. Americký pragmatista Putnam tuto objektivní realitu nazývá „pohled božským okem“. (Hendl, 2005, s. 336)

Také bychom měli mít na mysli fakt, že jednotliví komunikační partneři disponují s velmi odlišnými tzv. kapitály, konkrétně kapitálem kulturním a kapitálem ekonomickým, což se může značně podepsat na jednotlivých výpovědích. (Bourdieu, 1998, s. 13 – 15)

Dále bych chtěla zmínit, že vzniklá data nejsou přenositelná a už vůbec ne zobecnitelná. Týkají se konkrétních lidí a jejich individuálního zažívání jisté skutečnosti. Výsledky výzkumu tedy neplatí pro celou populaci, ale pouze pro daný výzkumný vzorek. Hendl tento bod reflexe limitů výzkumu nazývá jako validitu zobecnitelnosti. (Hendl, 2005, s. 337)

4.8. Proces analýzy

Přestože je v IPA ponechán docela velký prostor pro tvořivost výzkumníka a není dán jediný správný postup, je doporučeno několik kroků, podle kterých jsem při analýze postupovala i já. (Smith, Flowers, & Larkin, 2009)

a) Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu

Zařazujeme sem uvědomění si vlastní motivace pro práci s daným tématem a vlastních předpokladů, které s tématem souvisí. Tato fáze slouží k uvědomění si interpretativního úkolu ve výzkumném procesu, což umožňuje zajistit validitu a transparentnost výzkumu. Může probíhat např. formou dialogu výzkumníka sama se sebou nebo formou dialogu s kolegou na dané téma výzkumu.

b) Opakované čtení (může zahrnovat také opakované poslouchání nahraného rozhovoru)

Podněcuje aktivní zájem o data a plně zaměřuje pozornost výzkumníka na respondenta (tím se může lépe rozvinout schopnost být tak trochu v „respondentově kůži“).

c) Počáteční poznámky a komentáře

Vyžadují od výzkumníka plnou otevřenost vůči datům (nezavrhnout žádné části výpovědi a zabývat se každým detailem zkoumaného fenoménu). Poznámky, které by měly být co nejkompexnější a nejdetailnější, se zapisují na okraj textu. Značná volnost je ponechána v tom, čeho by se poznámky měly týkat (podobnosti, rozdíly, sumarizování, parafrázování, asociace). Mohou být základem pro následné interpretace.

d) Rozvíjení vznikajících témat

Pomocí organizace a interpretace poznámek a komentářů výzkumníka s cílem přetavit je do vystihujících témat zachycující esenciální kvalitu zkušenosti respondenta. Jejich názvy by měly být zakotveny v jazyku respondenta (formou citací), mohou mít také formu metafory nebo vycházet z odborné terminologie.

e) Hledání souvislostí napříč tématy

Jedná se o mapování vzájemných vztahů mezi tématy (hledání podobností a rozdílů) a jejich kategorizace do témat hlavních a vedlejších, slučování témat do témat nadřazených, zjišťování frekvence jejich výskytu atd. Jako v předcházející fázi i zde se výzkumník opírá o citace respondenta.

f) Analýza dalšího rozhovoru (opakování výše popsaných kroků a – e)

g) Hledání vzorců napříč příběhy

Zde propojujeme jednotlivé analýzy, hledáme mezi nimi souvislosti, jak se navzájem vysvětlují, která témata jsou nejhlavnější atd. Může to vést k revizi a přejmenování témat. Výsledkem je grafické nebo tabulkové znázornění vztahů mezi tématy a ilustrace témat pro každého respondenta.

5. Analýza a interpretace dat

V následující kapitole uvedu výsledky analýzy rozhovorů uspořádané do okruhů jednotlivých témat, které podpořím přímými citacemi z přepsaných rozhovorů.

5.1. Reflexe vlastní zkušenosti s tématem spolupráce Romů s Romy

Snažila jsem se o vlastní dialog sama se sebou a zároveň jsem si o tomto tématu povídala s mnoha lidmi. Zároveň je ale velmi obtížné reflektovat takovéto téma, když s tím nemám a ani nemohu mít zkušenost, tedy těžko se mi vžívá do pracovníků radících se k romskému etniku, kteří pracují s lidmi pocházejícími ze stejné etnické minority.

Zároveň bych chtěla zmínit, že mám k Romům od dětství velmi kladný vztah. Nejvíce mě ovlivnil tábor pro děti a mládež, kterého jsem se zúčastnila jako dítě. Libreto tábora bylo vytvořeno na motivy knihy Eleny Lackové Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. Postupem času jsem se snažila o romském etniku získávat více informací. Ve třetím ročníku čtyřletého gymnázia jsem psala ročníkovou práci na téma Zvyky a tradice Romů.

Před zahájením výzkumu jsem měla různá očekávání toho, jak budou jednotliví komunikační partneři odpovídat. Domnívala jsem se například, že budou hovořit o vzájemném spojení se svými romskými klienty. Že jim možná v nějakých případech budou stranit a zvýhodňovat je před neromskými klienty. Dále jsem předpokládala, že jejich etnicita bude výrazným faktorem jejich spolupráce s romskými klienty.

V dané organizaci a městě, na které se v diplomové práci zaměřuji, se věnují převážně Romům. Zamýšlela jsem se nad tím, jaké to asi je být součástí minority. Zároveň jaká specifika obnáší spolupráce lidí, kteří se k romskému etniku hlásí, s lidmi, které bychom do tohoto etnického rámce také zařadili. Vzhledem k povaze mého vztahu s romskou menšinou se domnívám, že jsem byla schopna těmto lidem dobře naslouchat a získat si jejich důvěru.

5.2. Představení respondentů

Běžně se v rámci IPA alespoň částečně představují komunikační partneři výzkumu. Zároveň z etického hlediska je velmi důležité, aby respondenti nebyli identifikovatelní. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro naprostou anonymitu a s tím spojenou bezpečnost

mých respondentů. Zmíním zde pouze, že se jedná o dvě ženy a dva muže: Jan, Milada, Eva a Štěpán. Jan v organizaci pracuje pět let, Milada tři roky, Eva tři roky a Štěpán čtrnáct let. Další důležité aspekty jejich životního příběhu, které jsou relevantní pro dané zkoumané téma, je možné najít ve výsledcích analýzy výzkumu.

5.3. Výsledky analýzy rozhovorů

V průběhu analýzy rozhovorů mi vyvstaly tři tematické okruhy. Ty jsem dále rozdělila na hlavní témata a subtémata. Snažila jsem se okruhy řadit podle toho, jak je za sebou sdělovali mí komunikační partneři, což bylo převážně ovlivněno také sledem otázek v plánu rozhovoru (příloha č. 1).

Tematické okruhy	Hlavní témata	Sub-témata
Vnímání etnicity	<ul style="list-style-type: none"> - Náhled na etnicitu - Důvěra - Vztah majorita - minorita 	<ul style="list-style-type: none"> - Hrdost/stud/strach - Způsoby a obsahy komunikace - „Kdybych nebyl/a Rom/ka“ - Jednodušší spolupráce - Okamžitá identifikace - Požadované důkazy - Hrozba diskriminace
Aspekty romství	<ul style="list-style-type: none"> - Esence romství - Rodina - Paťiv 	<ul style="list-style-type: none"> - Jazyk
„Být mostem“	<ul style="list-style-type: none"> - Pozitivní vzor - Porovnávání - Pracovní nasazení 	<ul style="list-style-type: none"> - Výhody, nevýhody - Hranice - Vztah k organizaci - Kooperace s kolegy

Tabulka 2 – Shrnutí vzniklých témat

5.4. Vnímání etnicity v kontextu práce ze strany respondentů

5.4.1. Vnímání etnicity

Etnicita není jedinou sociální identitou, o které bychom mohli hovořit. Respondenti si svou etnicitu uvědomují, avšak je pro ně dost náročné o ní hovořit, jelikož je jejich bytostnou součástí.

a) Náhled na etnicitu

Jan si pro sebe vytvořil tři stupně, do kterých jednotlivé Romy zařazuje: „*já to rozdělju u Romáků: ty lepší Romové, horních deset, jsou studovaný, pracující, mají, nepotřebuji nějaký podvody, nejsou na sociálkách. Pak jsou takový jako na sociálu sice, ale na černo dělaj a mají slušný bydlení, nic se jim nedá vytknout, člověk přijde na návštěvu a klidně si tam u nich něco dá. A pak je ta spodina, která je na sociálkách, na černo dělaj, bydlej v katastrofálních podmínkách, hygiena, znalosti žádný, podvody, kriminály. Takže já to mám takhle rozdělený na tři skupiny. Nemá to takhle každej rozdělený, ale já jo. A všeobecně u Romů vládne takový rozdělení slušní Romové a degeši⁴. Nevím, jestli jsi to slyšela, ale slovo degeš, to je úplně ta spodina. To je to, co přišlo z osad ze Slovenska. Kdy oni žijou ve skalách, na poli nějak, na nějakých vyčleněných místech. Aby pěšky došel do města za dvacet minut si něco koupit, jo a to ty krajní baráky mají hradby, aby jim neukradli kuřata atd. Takže to jsou ti degeši.“ (J)*

Hrdost/stud/strach

Jan a Milada o sobě řekli, že jsou hrdí Romové: „...*já jsem prostě hrdá Romka. A je to důležitý zmínit, jsem aktivistka Romka jako hrom a byla bych hrozně ráda, kdyby spousta, anebo všichni hlavně mladý lidi byli hrdí, za to že jsou Romové, aby byli hrdý na to, že jsou Romové, aby si z toho vybrali to nejlepší a měli možnost to ukázat tomu světu, to, jaký doopravdy jsme.“ (M) „Ale furt jsem hrdej Rom... jako když je nějaký sport, nějaký utkání, tak Češi trhají dresy a Češi do toho! Takže ten Rom, kterej je hrdej, že je Rom, taky může říkat, Romové do toho, pobízet je a buďte hrdí na svou národnost.“ (J)*

Eva se často obává toho, aby si jí lidé v okolí nespojovali s Romy, kteří dělají různé výtržnosti. Když je přítomna u nějaké takové situace, velmi se za takové lidi stydí: „*Když se neumí chovat, jako třeba jedem autobusem a oni začnou hulákat a dělat bordel, tak v tu chvíli se vlastně stydím... To už jsem měla dlouho, že jsem se takhle styděla. I ve škole, když*

---

⁴ Slovo *degeš* je romské slangové označení pro člověka, který je špinavý, nečistý, špatný.

jsem byla osobně, tak jsem se opravdu styděla, protože oni opravdu vyváděli a dělali hrozný věci, že jsem se fakt styděla... Ale prostě když dělaj takovej ten binec, tak jdu pryč.“ (E) Eva se v našem rozhovoru také zmínila mnohokrát o strachu, že se svých klientů bála: „Bála jsem se spíš těch rodičů, ale celkově jsem se jich bála. Já jsem taková, že se s nima moc nebavim osobně, jako venku někde, nemyslím naše klienty, ale celkově Romy.“ (E)

Jan to dal do souvislosti s tím, že by nikdy neobhajoval negativní chování Romů jen proto, že je také Rom: „*Já to mám daný tak, že jsem hrdej na to to, že jsem Rom, ale zase jsou chvíle, kdy se za některý Romy stydím. To neznamená, že když sem Rom, tak hájím každýho Roma. On měl čas se zvednout, měl čas se jít přijít poradit, on mohl žít jako já žiju, slušně. Taky je odsuzujeme, to jsou ti degeši právě. Že my je odsuzujeme, když nemají snahu něčeho dosáhnout, nemají žádný cíle přežít, jen z měsíce na měsíc, dostanou podporu, támhle jde na brigádu, někdo řekne: hele musíš prodat piko, abychom měli na žrádlo, nafetovat se. Takže to taky odsuzujeme.“ (J)*

Způsoby a obsahy komunikace

Milada má pocit, že se jí práce s klienty ze stejného etnického rámce více dotýká a tím pádem má ke klientům mnohem blíže: „*Já to беру trochu jako v tom, že se mě to jako víc dotýká, že je to součást mého normálního běžného života... že prostě tam ten vztah je bližší, než s těmi neromskými klienty.“ (M) Zároveň jednu dobu zažívala naštvaní na klienty stejného etnika, kteří se chovali neuctivě vůči ní i jejím neromským kolegům. Časem si ale uvědomila, že se nejedená o chybu přímo těch dětí, ale celé společnosti, a že je před ní mnohem závažnější a širší problém: „...byla jsem naštvaná na ty děti, to je přesně vono, proč nás jako ti Češi nemaj rádi, protože se takhle jako chováme, takhle nás je vidět, to je špatně a postupem času jsem zjistila, že to není chyba těch dětí, no jejich chyba to není skoro vůbec, že to není až taková chyba těch rodičů, ale je to chyba prostě toho systému, jak je to nastavený, že tam je ten problém prostě a ten průser fakt jako větší a hlubší a že vlastně jsem mluvila stejně, jako ta majorita. Jenom ukazuje na to špatný, ta část tý majority, která samozřejmě jako ráda bodá. Že jsem najednou byla jako to samý, ale teď postupem času otvírání těch dveří jsem zjistila, že to tak jednoduchý není a že bojuju i za to, ukázat majoritě a těm slepejm, že to není tak jednoduchej problém, jak si oni myslej.“ (M)*

Klienti Evy se diví, že jako žena pracuje, a zároveň jak může pracovat v takové organizaci. Předpokládají, že je nutné mít na takovou pracovní pozici vzdělání, a domnívají se, že ho Eva určitě nemá: „*No oni jsou zvyklí být doma, nevědí moc co je práce. Jak který teda, ale tyhle rodiny, co tam mám, tak skoro žádný nedělaj... Asi se diví, jak jsem se sem*

dostala, ale berou mě, oni i vidí, co s těma dětma dělám, to vidí na Facebooku, tak to i lajknou a tak... možná kvůli tomu vzdělání, že si říkají, jak tady můžu pracovat.“ (E)

„Kdybych nebyl/a Rom/ka“

Pro všechny respondenty je tato představa dost obtížná, přesto se pokusili o jakousi fantazii: „*kdybych jako nebyla Romka, tak já si to ani neumím představit. Nevím no, možná bych jako studovala nějakou vejšku, nebo bych byla zaměstnaná na nějaký vysoký pozici, dělala nějakou ředitelku někoho, něčeho a tak. Ale asi by to nebylo zajímavý, jaký je to teď. V rámci té my práce, kdybych nebyla Romka, tak nevím, jak bych s těmi romskými klienty vycházela, asi bych s nima vycházela jako s těma neromskejma. Ono je to kus od kusu, ono je důležitý, jakej seš, ne jestli seš Rom nebo „nerom“ prostě, ale jakej seš... Takže myslím si, že kdybych nebyla Romka, byla bych o hodně, o hodně, o hodně moc věcí ochuzena, ale zvládla bych to asi možná stejně. Otázka je, jestli bych byla taková, jaká jsem. To je prostě těžká otázka a je úplně suprová a mně se líbí! Protože jsem opravdu neměla nikdy možnost a ani mě nikdy nenapadlo... i když jsem zažila spoustu hnusných věcí a rasismu a tak, tak jsem si nikdy neřekla, že by to bylo dobrý, kdybych nebyla Romka.“ (M)*

A v souvislosti s kontaktem s romskými klienty to Milada komentuje takto: „*Nevím úplně, jestli je běžný v neromský většině přijmout nějakýho našeho pracovníka, nevím, jestli ho ta neromská rodina takhle jako přijme. Nevím, jestli je to běžný, nebo jestli je to specifikum té romský kultury, možná si jen myslíme něco, co tak jako není, že to je naše romský, třeba to tak není, třeba to je běžný a já si nemyslím. Nevím. Asi by mě tak úplně nepřijali? Jako přijali by mě určitě v tom smyslu, jako samozřejmě jdeš pomoci jejich děcku a i jim se snažíme pomáhat, ale no nevím. Určitě by to bylo v něčem jiný a určitě jako za mě by to byla hrozná nuda.“ (M)*

Eva se zase domnívá, že kdyby nebyla Romka, byla by mnohem nenápadnější, přesto by to stejně jako Milada nechtěla měnit: „*... možná by tam nebyly předsudky nějaký, mohla bych jít všude a nikdo by si mě nějak hodně neprohlížel... Když někam vejdu, kde jsou sami Češi, tak koukaj. Myslím si, že by to tam třeba nebylo. Asi by mě víc brali, nebo nevím. Ale nechtěla bych to, jsem za to ráda, jaká jsem.“ (E)* Zároveň má pocit, že se musí více snažit a že by měla více kamarádů, kdyby nebyla Romkou: „*Myslím, že bych měla asi i víc kamarádů. A taky že si musím víc máknout, aby mě lidi brali, aby poznali, jaká jsem. Vidím to i u toho svého dítěte, že třeba nemá tolik kamarádů, jako jiní. A třeba jako na mně to lidi nějak tak nepoznají, že kolikrát se diví, že jsem Romka.“ (E)*

Štěpán má pocit, že součástí Romů je jakýsi přirozený soucit, který by jako „nerom“ pravděpodobně neměl: „...asi bych nebyl tak empatickej. Protože ty Romové takový jsou, my jsme takoví od narození, dokážeme víc, alespoň si myslím, soucítit s druhými lidmi, to je nám nějak vrozený. Kolegové, se kterými pracuju, tak oni jako taky mají soucit, taky chápou, taky Romům rozumí, ale já cítím, že tohle mám ještě výš nastavený. Protože jsem v takovém prostředí vyrůstal. Takže si myslím, že tohle bych se musel učit od těch romských kolegů, kdyby nějaký byli.“ (Š)

b) Důvěra

Důvěru mezi pracovníkem a klientem nezpůsobuje pouze příslušnost ke stejnému etniku, ale také doba působení pracovníka v dané lokalitě. Štěpán to dokonce označil za důležitější faktor, než je „stejná barva pleti“: „Řekl bych, že to ani není o tom samotným etniku, o tom, že jsem Rom, ale o tom, že se dlouho známe...a že znají moje rodiče, moji rodiče celý život pracovali, jsou slušní Romové prostě, nedělají žádné problémy a já se snažím o to samý, jít v jejich šlépějích, takže to si myslím, že je to podstatný. Jako jen to, že jsem Rom by nic neznamenal, kdybych se nesnažil žít jako slušnej člověk, že to můžu být jakej chci, ale kdybych byl nějaký pobuda nebo nějaký člověk, kterej je známej tím, že rád využívá systém, je línej a nic nedělá, tak by mi to nepomohlo ničemu, to že jsem Romák. By mi řekli, co ty mi chceš říkat, my víme, jak se chováš, co děláš a ty nás chceš poučovat? To takhle nefuguje no.“ (Š) Na druhou stranu vidí pozitivně, když se v jednotlivých zařízeních pohybuje také zástupce daného etnika: „...já třeba za sebe to vnímám velmi pozitivně, já si myslím, že je to hodně důležitý, že v rámci ať je toho čehokoliv úřadu, organizace, neziskovka, když tam jsou zástupci toho etnika, že to u těch lidí vzbuzuje větší důvěru... takže to má taky svoje výhody, znám celý rodiny, to zase vzbuzuje nějakou důvěru. Že ten přístup k nim, k práci, čemukoliv, co chci, tak je pro mě mnohem jednodušší. Alespoň pro ten začátek. Ti Romové jsou rádi, že mají v té organizaci někoho takovýho, někoho svého, tak jako že jsou na mě pyšní, my tam máme našeho člověka, můžeme za ním kdykoliv přijít, se vším nám pomůže.“ (Š) Domnívá se, že neromům je to jedno, že s nimi pracuje Rom: „...ty neromové to asi vůbec neřeší, že přijdou a tady sedí Rom. Protože jak říkám, já tady žiju celý svůj život a znají mě od malička, ví, co jsem za člověka, takže jim nedělá problém přijít a nechat si pomoct od cigána.“ (Š)

Eva má zase pocit, že se jí romské děti více svěřují a řeknou jí věci, které by možná neromskému pracovníkovi neřekly: „Baví se se mnou o věcech, který vědí že by asi neměli říkat ven a mně to klidně řeknou. Možná jim to přijde i normální, že je to doma běžný, když

se takhle zamyslím, ten jeden chlapec říkal, že byl krást s mámou jo a že má nové boty a teď to říkal přede mnou a byly tam ještě malé holčičky a ona říkala ta holčička: no ale to by neměly děti, a on říkal: už ne, jo? Že se o tom bavili, že je to normální.“ (E)

Jan vyloženě pocítuje větší důvěru ze strany romských klientů: „Zaprvé, že jsem Romák, a zadruhé mu vysvětlíš, že na něj ani nic napráskat nemůžeš. Takže tam ta důvěra vůči mně je násobná. Že prostě zná mě a řekne si: ten na mě nic neřekne, i kdyby věděl že támhle mám dvě kila zlata, tak mi vyplní papíry na sociálku a pošle mě tam... já prostě přijdu, dobrý den nebo ahoj, já jsem Honza, nebo se ani nemusím představit, protože mě znají, a přišel jsem nabídnou totototo a už to řešíme, nemusíme být nějak oficiální. A mám k nim blíž, tím pádem, když mě znají, tak je tam takovýto prostě já ahoj Jendo, já jsem za tebou chtěl jít, to jsem potřeboval... on za mnou jako jde, protože jsem Rom a myslí si, že mu víc pomůžu, protože on je Romák, že Rom Romákovi pomůže víc... Ale když si můžou vybrat, tak raději přijdou za mnou. Takže je tam z jejich strany ta důvěra a na mě to má takovej dobrej vliv, jako že mi věří ten člověk“ (J) Jednou se mu také stalo, že si ho vyžádali neromští klienti, slyšeli na něj totiž dobré ohlasy: „Teď jsem nabíral jednu paní a ta mi říká: nám jste byl doporučen. Říkám: jak doporučen? No chtěli jsme někoho, kdo by nám poradil kvůli vystěhování kvůli ukončení nájemní smlouvy a že vy jste v tom kovanej. Říkám: uvidíme, jak byste to chtěli řešit? Ne, my to necháme na vás. To nejde, vy máte ten rozhodující hlas, vy se stejně můžete rozhodnout pro co chcete.“ (J)

Jednodušší spolupráce

Díky blízkému vztahu pracovníka s rodinou může probíhat spolupráce s jednotlivými členy mnohem rychleji a efektivněji: „je to zase jednodušší pro tu práci s tím děckem, jako když nespolupracuje, nebo když je nějakej průšvih, tak já se můžu obrátit na toho tátu úplně jako v klidu bez toho, aniž bych měla pocit jako že si stěžuju na dítě, je to prostě takový přirozený, tak to prostě je, zavolám: hele prosím tě Láďo, jak to že Láďa nešel do školy, prosím tě, co se děje, prostě řekni mi to, a on mi to prostě řekne, jo, a naopak když potřebuje něco on, tak se prostě neostejchá a jde nejdřív za mnou... Takže pro spolupráci je to vlastně fajn.“ (M) Je dobré, aby romský pracovník neromského kolegu do dané lokality případně uvedl: „takže to potom samozřejmě je dobrý, když tam je někdo, kdo ty lidi trošku zná, kdo má nadhled, kdo ví, co je to za rodinu, jak se s ní pracuje, jaký mají zkušenosti. A hlavně když vidíš, že tam jde někdo, když tam třeba přicházím já a uvedu toho pracovníka a řeknu, že to je můj kolega, kamarád, dobrej člověk, tak oni se pak na toho člověka dívají úplně jinak, jednak ho přijímají společně se mnou, protože tam je se mnou a za druhý potom si

nedovolí ho zneužívat nebo ty jeho služby, toho člověka, protože tam zase ví, že tam je ta zpětná vazba na mě.“ (Š) Jan vnímá, že se romští klienti mnohem raději obrátí s prosbou o pomoc na romského pracovníka, než na „gádže⁵“: „tak jsem měl tu výhodu, že se ti Romáci svěřovali víc mně, než tomu mému kolegovi, kterej se mnou šel. A to byl „nerom“, bílej kluk... je jim bližší svěřit se Romovi, než tomu Čechovi, kterej tam přijde, protože on si třeba myslí, že má co skrývat a on se mě romsky zeptá, můžu to říct? Jo to řekni, klidně, otevřeně, vysvětluje mu člověk, že se nemusí bát, že my to ani nikde nesmíme říkat nikde dál o tom, s čím se svěřil. Ale přesto tam je taková nedůvěra u nich, takže se přesto raději svěří mně, protože má vžitý v kořenech, že Rom Roma nezradí, ale taky už to dávno není pravda. Ale věřili mi, takže více se svěřovali mně, než tomu kolegovi.“ (J) Štěpán podotýká, že příslušnost k romskému etniku práci ovlivňuje: „zásadním způsobem, že je to prostě daný, že jsme stejný etnikum, Rom s Romákem, takže tam oni komunikují úplně přirozeně, nemají žádný zábrany, často jako nic neskryvají.“ (Š)

Okamžitá identifikace

Když Milada svým klientům něco říká a vysvětluje, má pocit, že to od ní lépe berou, a hlavně, že tomu věří, protože je „jedna z nich“: „A ještě k tomu jsem Romka, takže tomu uvěřej, je to autentický prostě, není to o tom, že to řekne nerom, kdy jako obecně Romové mají problém uvěřit tomu, co říká „nerom“. Jsou to prostě takový klišé, ano víme, že se to říká, ale je to trošku něco jinýho, když to jako řekne Rom.“ (M) A ještě k tomu dodává: „...ale já jsem hlavně ráda za to, že pro ty romský děcka tady můžu bejt, že jim můžu předávat ty svoje zkušenosti osobní, protože mám podobný, ne-li stejný jako maj oni, já jsem zažívala v patnácti, šestnácti přesně to, co oni prožívají teďka, takže jim to prostě můžu předat, můžu jim prostě předat tu zkušenost, jaký to je, když se vykašleš na školu, protože to jsem si taky zkusila, a jaký to je prorazit bez vzdělání a naopak jako jaký možnosti ti to vzdělání nabízí a stejně tak těm rodičům, prostě můžu jim ukázat, že i když seš Rom, neříkám, že jsem na úplně super postu a je to úplně největší top, ale spousta holek mi říká: Milado, já bych chtěla být jako ty, já bych chtěla pracovat jako ty, já bych chtěla jít na vejšku jako ty, já bych prostě..., jsem tam pro ně jako ten prvek, kdy oni nemají v okolí nikoho jinýho, kdo by jim řekl, že jsou prostě dobrý, že to zvládnou, že můžou být klidně učitelka, můžou být klidně právník, můžou být čímkoliv chtěj, jen prostě nemaj nikoho ve svém okolí, kdo by jim to řekl, ale maj mě!“ (M)

---

⁵ Gádžo = „nerom“, člověk, který se neřadí k romskému etniku.

Požadované důkazy

Poté, co Milada do práce nastoupila, se jí stávalo, že jí klienti nevěřili, že je opravdu Romka: „*No asi proto, že v jejich blízkém okolí není ženská, která by prostě jako Romka pracovala na nějaký takový pozici.. Spousta děcek dlouho nechtělo uvěřit, že jsem Romka, když mě viděly a ptaly se mě: a ty seš jako cigánka? Tak říkám: no jasně! Oni mi to prostě nechtěly věřit a prostě jsem musela projít prověrkou v tom smyslu, že mi řekly: tak jako nám řekni něco cikánsky, jestli jsi cikánka, my ti nevěříme, takže já jsem se s nima musela chvílku bavit Romsky, aby mi uvěřili.*“ (M)

c) Vztah majorita – minorita

Milada se ve svém životě denně setkává s rasismem ze strany majority, přesto jí to stojí za to: „*...ať jako na ten život svůj kolikrát jako nadáváme, kdy já se fakt jako utápím právě na tý vlně, jak jsem ti říkala, kdy řešíme ten rasismus, ale stejně bych neměnila! Stejně vím, že prostě to romství a to, jak to já osobně prožívám stojí za to všechno, čím si procházím.*“ (M)

Hrozba diskriminace

Příslušníci národnostních menšin se mohou často setkávat s různými podobami diskriminace a rasismu. Eva takovou zkušenost zažila ve svých předchozích zaměstnáních: „*Pracovala jsem pak ještě v Tesco a tam když jsem začínala, tak tam byly fakt jako hnusný ty hlavní pokladní, nechaly mě v tom, neřekly mi, co mám přesně dělat třeba, kde je hadr, jak si máš uklidit po sobě nebo takový základní věci, pak mě přišly jenom seřvat a dělaly to fakt jako kvůli tomu, že jsem Romka si myslím. Nebo když bylo nějaký manko, tak to šlo hned za mnou. Pak teda už viděly, že jsem pracovitá. Pak jsem už měla ty pokladny i na starosti, ale ten začátek jsem si fakt musela vydržet. Aby poznali, jaká jsem ... S žádným problémem tady na pracovišti jsem se nikdy nesetkala. Líbí se mi třeba, že jsme tady i my Romové. Protože někde si opravdu vybírají, a to se mi i stalo, že jdeš na pohovor, oni tě uvidí a rovnou jdeš pryč.*“ (E) Milada se na současném pracovišti s rasistickým jednáním setkala pouze v komunikaci s jinými institucemi: „*Pak jsem měla ještě trošičku problémy s institucemi, když jsem někam přišla, tak mě jako úplně nebrali vážně, chtěli mluvit s mojí nadřízenou, když něco řešili a nechápali, že já jsem ta, která, protože já jsem ještě do nedávna byla kariérní poradce v Kladně a vlastně kompetentní osoba jsem prostě já, se kterou to měli řešit a ta výchovná poradkyně tomu nechtěla věřit, že prostě jsem to já, se kterým to má řešit.*“ (M) Milada dále hovoří o každodenními „*srážkami s blbci*“: „*Samozřejmě to, že jsi Rom, má*

svý úskalí, velký úskalí, tím, že každý den, dennodenně se setkávám a narážím na totální blbce, který nejenom mně, mému synovi, mému přítelovi, mému bráchovi, mé rodině vůbec jako, mým klientům hážou klacky pod nohy a prostě furt jako ukazuje, že my jsme tady ti nevítaní a že prostě těch blbců je na světě hrozně moc.“ (M) A při kontaktu s jedním klientem: „...na začátku se mi právě stalo, že mě ta kolegyně, která mi předávala tu službu, mě upozorňovala na jednoho kluka, kterej je rasista, a že je možný, že s ním budu mít problémy, a ona sama mu už říkala, že prostě přijde nová kariérní poradkyně a že to bude Romka, a on řekl: tak s ní nechci jako a prostě odešel a nikdy jsem ho neviděla. A tímhle to byl můj vstup do té služby, tak jsem si říkala a dopřícic, já se prostě bojím co tohle, kam to bude víst a jako vypadat a nakonec super, tohle byl jedinej klient.“ (M)

Jan má zase zkušenost s tím, že lidé negativně reagují již ve chvíli, kdy slyší „romskou intonaci“: „*Ono už když někdo neumí pořádně česky a romsky intonuje hodně, když přijde na úřad práce, dobrý den paní, já jsem chtěl bydlení, máma mě vyhazuje, tradiční styl hovoru Roma, kterej nemá akcent českéj. A už ta ženská úřednice si řekne, ježišmarija, no a kde bydlíte, a snaží se ho odpálkovat, nesnaží se s ním komunikovat nějak přátelsky, nemají to rádi tuhle intonaci na úřadech.“ (J)*

5.4.2. Aspekty romství

a) Esence romství

Jedno z hlavních témat aspektů romství jsem nazvala esence romství. Esence od slova esencializmus, který bychom mohli charakterizovat jako intuitivní a koherentní organizační rámec, soubor představ zkoumaných lidí, podle kterých předměty, živé bytosti anebo osoby patřící do určité kategorie do ní patří právě proto a výhradně tehdy, když sdílejí něco niterné, nepozorovatelné a neměnné, co zásadním způsobem určuje, čím jsou, a determinuje jejich identitu a příslušnost k dané kategorii. (Gelman, 2003 in Kanovský, 2009, 345 – 368, [online]) Jednoduše řečeno je esencionalizmus organizovaný soubor představ zkoumaných lidí. Slovo esence zde chápeme jako podstatu, základ.

Milada se k romství vyjadřuje takto: „*No, takže romství, romství je strašně širokej pojem, každá rodina si ho asi už nějak utváří sama, takovýto hlubší romství, ale ten základ, ten obal je jasně temperamentní, muzika, otevřenost atd.“ (M) Na jednu stranu o romství hovoří jako o souboru různých zvyků a tradic, na druhou stranu říká, že je to ještě něco víc. U mladých Romů romství nenachází, přestože se s nimi v mnoha věcech ztotožňuje: „*Hele,**

já jsem z typicky romský rodiny, kde držíme, nebo moje rodiče, já už tolik ne, moje rodiče drží romský tradice. A tam u těch mladejch prostě to romství není a zjistila jsem, že jediný, co my máme společný je, že máme stejnou řeč. Že si rozumíme, jako muzika, temperament, jasně, ale takový to pro mě zásadní to prostě tam není. Ale pořád jsem se s nima dokázala naladit právě díky tý hudbě, že oni tam že jo samozřejmě zkoušeli, tam je to hodně přes hudbu v tom nízkoprahu a kolikrát jsem si s nima i zazpívala, nebo jsem tam s nima tancovala...“ (M) Eva tvrdí, že když má člověk to romství v sobě a umí ho využít (jako např. talent na hudbu), tak to má své výhody.: „Mně se líbí, že (Romové) sice nejsou tak pracovitý, ale že jsou hudebně nadaný. Že umí zpívat, hrát na několik nástrojů, mám třeba bratrance, kterej se živí jenom hudbou. Do osmý třídy měl samý špatný známky ve škole, ale teď si vydělává víc než někdo jinej a prostě že to umí. Hraje zábavy a takhle.“ (E) Také má dojem, že Romové spolu více drží, když je nějaká krize, dokážou si navzájem pomoci a semknout se: „Nebo možná jsou i hodně věřící ty Romové, víc než ti Češi. Třeba ty Romové si myslím, že víc držíme s rodinou, že když se něco stane, je nás hodně a hned se spojíme. Když se něco děje, dokážeme si i pomoci a takhle. Nebo i v nemocnici, když jsem byla. Myslím, že jsem tam byla na praxi a viděla jsem, že prostě ta romská rodina několik jich přijde za tím nemocným. A pak tam byla holčička, za kterou nikdo nepřišel a byla Češka. Myslím si, že v tom jsme víc že držíme spolu.“ (E) Štěpán hovoří také o vztazích, ale má pocit, že se tyto důležité vztahy, které rovněž spoluvytváří romství, vytrácí: „To romství v dnešní době je to tak, že ty Romové nemají takový vztahy, jaký měli předtím, před dvěma, třemi generacemi, tam ti Romové opravdu stáli při sobě, ale teď se to hodně rozpadlo všechno, teď už to není o tom, že jsem Rom, tak kolikrát právě je to ještě horší, že je taková doba, že si lidi ani nevěří, i když jsou Romové, nedrží při sobě, spíš si závidí, škodí si úmyslně, jdou proti sobě, často se to projevuje třeba tak, že když někdo někoho udá na sociálku tak to není Čech, ale je to Rom Roma, že ho udá, , hodně si závidí a nepřejou si to. Hodně si pak škodí a takže tohle už tam není, to už se vytratilo. Že teď už hodně každej Romák jede sám na sebe a spíš si hledá přátele mezi neromama, že se třeba chce vyrovnat tý střední třídě, takže už se ani nehlásí k tomu romství, k tomu etniku. Takhle to cítím teda já alespoň.“ (Š) Dále o romství hovoří jako o něčem, co ho propojuje s ostatními členy romského etnika: „Co je to romství, no. Je to něco, co mě někam začleňuje, co mě s někým spojuje, souvisí s tím asi jako tradice, zvyky, kultura, hodnoty, asi tohle, no. Že je to něco specifickýho, co nás odlišuje, jazyk samozřejmě. Asi tohle je pro mě romství. Nějaký příslušenství k nějaký skupině, která se liší, jazykem, kulturou, zvyky, tradicemi.“ (Š) Také vyjmenoval několik vlastností, které dle jeho názoru

patří k ideálu romství: „...romství a to, co s tím souvisí, že člověk je štedrej a pohostinnej, vstřícnej, ochotnej, empatickej atd. Takže to je ideál.“ (Š)

Jan při hovoru o romství zmiňuje také to, že ho uráží, když se Romům říká cikáni. Jinak o romství hovoří takto: „To romství je od nějaký revoluce, nás to uráží, když nám říkají cigáni, a my nejsme cigáni, jsme Romové. Romství je pro mě něco, čím se může pyšnit osoba, která pochází z romský etnicity a pyšní se tím. Je to hezký a správný. Je to o tom, že ten člověk dává najevo, že s tebou můžu pracovat, můžu se chovat jako ty, jako Čech, slušně žít, pracovat, chodit na grily támhle do lesíčka, místo abychom šli tahat železo, hráli karty a chlastali.“ (J) Rovněž poukázal na hudební nadání Romů, konkrétně talent svého otce: „A můj táta chodil vyhrávat různě, takže každému ze slánských, kladenských rodin doprovodil na svatbu jako hudebník nebo na křtinách nebo na hřbitov, rozumíš. To byla jediná cimbálovka, která tady byla na kladenským okrese, a byla známá.“ (J)

Jazyk

Mohli bychom říci, že jedním z pilířů, který napomáhá udržet identitu určitého etnika nebo národnostní menšiny, je jazyk. Milada a Štěpán romsky hovoří, Eva s Janem jen částečně. Pro Evu je to „ostuda“, domnívá se, že by jako Romka romský jazyk ovládat měla: „Jo, já mám strašně ráda ty písničky romský, tance. Třeba rodiče ti umí romsky, ale s náma nemluvili romsky. Takže já něco málo vím z těch písniček, to se dá nějak překládat, ale abych uměla úplně pořádně, to ne. Je to ostuda! Jsem Romka, tak bych měla znát svoji řeč. Ale prostě je to o tý výchově, táta s mámou vůbec romsky nemluvili doma, spíš jako když přijede babička, tak si říkám, co si to tam jako žvaněj.“ (E) Stejně jako Eva, tak Štěpán je zvyklý, že romsky hovoří hlavně starší generace, pro mladší ročníky to dle jeho slov již není žádná přidaná hodnota: „Mluvím romsky spíš s těma staršíma, protože ty mladý už ani nechtěj mluvit romsky. Nechtějí a ani neumí. Tahle generace už ani neumí. A stydí se tahle generace, ještě když jsme na veřejnosti tak to už vůbec ne. Ale ty starší, když jsme u nich doma, oni většinou mluví romsky i mezi sebou, takže tam pak je to přirozený, ale postupně se to vytrácí, už je to spíš o těch starších generacích, který jsou na to zvyklí, ale ty mladí, hodně se jako zpívá, to zpívají všichni i ty mladí, ty písničky, to zpívají všichni, to umí, protože to mají naposlouchaný, ale když mluví, tak mluví česky. A kolikrát když na ně mluvíš, tak i rozumí, ale odpovídají česky... už to pro ně není žádná přidaná hodnota, nic, na čem by jim záleželo, co by je spojovalo s tou kulturou, s tím etnikem, protože oni mají většinou kamarády Čechy, ty Romáci, že už to není, že by se kamarádili jen Romové s Romama a Češi s Čechama, teď už je to takový, že ty party jsou hodně promíchaný, hodně je to takový. To je dobře ale.“ (Š)

Tak, jak o tom mluví Štěpán, jako o mladé generaci, tak přesně to má Jan. Romsky v podstatě rozumí, ale nemluví. Pokud na něj někdo mluví romsky, odpovídá mu česky: „...*když přijde cigán, a oni vědí, že nemluví romsky, ale umím... Hodně cigánů se mnou mluví romsky.*“ (J) Jan hovoří romsky pouze v případech, když to nejde jinak: „*Když musím, tak romsky mluví. Tady jsem měl jednoho klienta, kolegyně mi ho tady dohodila a říká, hele on je hluchoněmej, špatně mluví a mluví jenom romsky. Říkám dobrý, tak ho přived'. Tak ho přivedli no a já jsem s ním mluvil romsky, ale musel jsem si dávat pozor, co říkám. Takže když mě někde viděl, tak ahoj Jendo, jak se máš, atd. A já dobrý, romsky, ale nezaplétal jsem se do toho, protože se zakotám, nebo žbleptnu něco blbýho, takže si musíš dávat pozor, abys to řekl dobře a stejně oni vědí, že nemluví, nebo že mi to nejde přirozeně.*“ (J)

U Milady doma rodiče mezi sebou hovořili romsky, ale na Miladu a její sourozence mluví česky: „...*moji rodiče mezi sebou doma mluví jenom Romsky a na nás česky. A můj starší brácha, kterýmu je 45, narodil se na Slovensku, protože rodiče pochází z východního Slovenska, tak když přijeli sem v nějakých sedmdesátých letech za práci a měli toho Martina už, tak na něho taky mluví Romsky a on potom když šel do školky a brečel tam na paní učitelku a říkal jí: me kamav teo, což znamená já chci čaj a ona mu nerozuměla, tak máma řekla a dost, takhle už né, a zjistila, že to je jako špatně a Romsky už mluví mezi sebou a nebo se staršíma, když přišli tety a strejdové, babičky a tak, takže já Romsky umím úplně skvěle.*“ (M)

b) Rodina

Když romský pracovník přijde do romské rodiny, kde ještě nepůsobil, jako první se dohledávají rodinné kořeny: „*No tak v práci s klinskýma děckama, kteří jsou Romové je ten rozdíl, že je tam hodně zapojená i ta rodina, že třeba na schůzce, kde je i otec, tak nejdříve řešíme naše kořeny. On řekne: joo, vy jste Gabrišková a neznáte... Takhle to je u Romů normálně běžný. Že tam se hned naladíme na to, jako bysme se potkali někde u rodinný sešlosti a najednou se tam objeví nějaký člověk, ktorej je úplně neznámý, ale je okamžitě branej do tý party a jde se zjišťovat odkad' jako vlastě seš, takže jsme nakonec jako doopravdy zjistili, že máme nějaký společný rodinný příslušníky přes nějaký jako kolen.*“ (M) „...*tam to bylo prostě skvělý, že když jsem tam přišel já s tím pracovníkem, tak jsme přišli do rodiny, začali jsme si povídat a za chvíli jsme zjistili, že zná mého tátu, mého dědu, pomalu jsme zjistili, že jsme rodina.*“ (Š)

Také je dle respondentů přirozené, že člověk přijde na návštěvu a je pro něj přichystána hostina: „...*třeba jsem byla pozvaná takhle do rodiny od méj jedný klientky*

romský a tam mamka hned okamžitě hostina tak, jak se to u Romáků dělá, prostě jídlo, všechno muzika jak kdyby prostě přišel nevím kdo a strašně mě tam hned hostili a hned jsem se s tou maminkou jako samozřejmě taky sprátelila, taky samozřejmě zjišťovali naše kořeny, tam jsme teda zjistili, že rodina nejsme, ale zůstalo to na té rodinné atmosféře a do dneška taky když mě vidí, hned mě objímá a tak. Tohle je jako hrozně super.“ (M)

c) Paťiv

Výše zmíněná pohostinnost souvisí s romským slovem *paťiv*, které do češtiny překládáme jako úcta: *„Ta pativ to je dání úcty, kdy můžu dávat úctu Čechovi, můžu dávat úctu Romovi, nevím, jestli jí dám stejně, na stejné úrovni, tady řeknu: jasně, pojdte dál, sedněte si, ve vši slušnosti, tady si nabídněte něco, kafe. A když přijde ten Rom, s tím Čechem jsem si povídal o něčem, odkud jste, tohle, támhle, ale nezacházím do nějakých diskrétních záležitostí, nebo hlubších debat. A když přijde ten Rom, tak už automaticky, aniž by sis dávala pozor, tak se bavíš. A odkud jsi? Ty jsi támhle ze Slovenska a moji rodiče jsou támhle odtud...to dání úcty nás učili rodiče: to musíš, když někdo přijde, děti nesmí být u stolu. Někde mají třeba pravidlo, že ženský nesmí sedět s chlapama. Sedí zvlášť. Děti taky nesmí sedět u stolu. Chraň Pán Bůh, aby dítě řeklo před návštěvou, že má hlad, musí si mámu zavolat stranou a říct stranou a máma jim to dá do pokoje. Ne abys měla návštěvu a přijde dítě s miskou a jedlo by tam u stolu, ještě by otravovalo, aby ta diskuse s těma Romama pozvanýma, s tou návštěvou, aby byla na nějaký úrovni. Jasně, přijde švagr, tak se bavíš nějak ležérně, žejo. Ale když přijde někdo cizí na návštěvu, tak tam musí bejt, že oni odcházej s tím, že řeknou, viděl jsi to? Jak se patří, všechno. Žádný předvádění, to musí být automaticky, ne že hrajou divadlo, že někdo přišel. Už mi takhle proběhne myšlenka: počkej, já jim musím nabídnou tohle, tohle, aby bylo vidět, že jsme slušný, aby bylo vidět, že víme, co máme dělat při návštěvě. Pak přijde domů a někdo se ho zeptá: byl jsi u toho Nováka? Jo. A co? Klobouk dolů, uctili nás jak se sluší a patří. To je tak nějak daný u Romů. Je to součást toho romství, toho slušného romství.“ (J) Milada o *paťiv* hovoří v souvislosti se svou rodinou: „...je důležitý je teda, že jsem z té typický romský rodiny, kde se jako nám rodiče předávali my tomu říkáme *paťiv*, to je právě taková úcta ke straším, úcta ke svým rodičům a já do dneška svým tetám vykám, přijde mi to úplně normální a můj syn on se strašně diví proč to jako dělám. A nedokáže to pochopit a je mu deset, ale vim, že on už to jako, on to jako nedělá, on mýmu bráchovi nevyká, už je to jiný, takže já si myslím, že takový to úplně romský, to romipen⁶, ta *paťiv* a to se jako vytratilo a bojím se, že co vidím, v mém okolí, že*

---

⁶ Romipen – do češtiny překládáno jako romství.

generace, jako jsem já do těch devadesátých let z roku 90, že tam to lidi ještě poznali a předávali si ale teď nově tak už to úplně vymizelo u těch mladých, že už to prostě není. Ale se zase budí takový jako hnutí romský a snaží se to trochu vrátit ke starým kolejím a spousta mladejch Romů nejen aktivistů, po tom volá po tom Romství a po tý pativ.“ (M) Stejně jako Štěpán hovořil o tom, že zájem o romský jazyk mizí, tak Milada pociťuje, že se vytrácí i pativ: „Prostě oni nemaj respekt vůči vlastním rodičům, natož aby ho měli k nám a je jedno jestli seš Rom nebo „nerom“ ...u těch mladých to prostě takhle není, ale v tý práci vidím, že vzniká prostě propast nejenom mezi majoritou a námi, nebo Romy, ale tady je propast mezi Romy samotnými. To je ta sociální propast, to, v čem oni žijou, v čem oni vyrůstaj, co ty rodiče jim předávaj, oni jsou jako úplně z jiný rodiny, z jiný sféry, než jsem já, než je moje okolí, které já znám.“ (M)

5.4.3. „Být mostem“

Všichni čtyři respondenti se cítí být jakýmsi mostem mezi svým romským etnikem a mezi majoritou.

a) Pozitivní vzor

Zároveň mají pocit, že jsou a mohou být jakýmsi pozitivním příkladem a inspirací pro ostatní Romy: „...říkám, že bych jim mohla být nějakým příkladem. Že jako vidí, že tady pracujou i Romové, že třeba tady taky budou chtít pracovat.“ (E) „A je fajn, že ty rodiče mě berou jako ten pozitivní vzor pro ty jejich děti a kolikrát i jako pro ně samotný. A zase u těch neromskejch děcek snažim bejt právě ten most. Mezi tou majoritou a minoritou a ukázat jim, že i my, Romové jsme úplně v pohodě lidi a nejsme žádný opice a mimozemšťani a snažim se ty děcka propojovat. Někdy se to daří, někdy ne. Mám tři holčiny neromský, který prostě už na první schůzce mě ta jedna holčina se mě ptala, jestli mě může obejmout a jedem furt úplně na týhleť vlně, s tou další taky, to jsou dvouhodinový ikáčka⁷, kde si prostě povídáme a je to vtevřený a vo všem.“ (M)

Jan to demonstroval na konkrétním příkladu, kdy přišel do rodiny, ve které ho otec rodiny poprosil, aby si promluvil s jeho synem o vzdělání, jak je důležité atd.: „*Třebas přišli jsme s kolegyní k rodině a hned přijde chlap, zná mě, hned jak jsem přišel, ahoj Jendo, čau čau čau, a vzal svýho jedenáctiletýho vnoučka a říkal mu, to je ten pán, jak jsem ti říkal, jak byl policajt, voják, protože se učil a ty se neučíš. Pak přišel ten starší kluk a on mě tenhle*

---

⁷ Individuální konzultace

jeho táta poprosil, jestli bych si s ním nepokecal, že nechce chodit do učiliště, že chce nechat školu a že se poflakuje s kamarádama a tahá z nich prachy a tak. Máš na mě chvílku? Chceš si se mnou promluvit? Jo rád, jsem o vás slyšel atd., tak jsme šli do pokoje, hučel jsem do něho, pumpoval jsem do něj, že by měl tu školu mít, byly doby, kdy cikánovi krumpáč nikdo nezáviděl, že naopak, skončíš u krumpáče, tak strašili český děti doma a dneska ti ten člověk vezme krumpáč z ruky, dneska tak práce není a jsou studovaný třeba a skončili u lopaty a krumpáče, protože jsou rádi, že něco můžou dělat a vydělat peníze. Tak jsem se s ním bavil a on mi dal najevo, že táta mu už o mně něco říkal a nebyl to jenom on, i jiný. “ (J) Janovi přátelé se domnívají, že díky tomu, že se Jan vyučil, stačí mu sedět v kanceláři a popíjet kávu a za to dostává peníze: „Řekni, strejdo, proč se má učit, no aby seděl v kanceláři jako ty! A ne jako táta chodí špinavej z práce. Jako oni mají podvědomě, jo Jenda se vyučil, má dobrou práci, sedí si v kanceláři, oni tu práci neznají, si myslí, že tady jenom sedíme a pijeme kafe. Ale už to, že vnímáš od těch Romů, že tě berou jako někoho, kdo toho dosáhl víc, než oni, že je na vyšším levelu než oni, a že by to bylo dobrý, kdyby ten jejich syn, dcera, alespoň dosáhli něčeho podobnýho. Říkám, hele co je na tom? Udělej si školu, udělej si sociální dis. a můžeš taky pracovat v kancelářích. Nemusíš být inženýr, nemusíš být ředitel nějaký pobočky, ale můžeš být sociální pracovník, který bude chodit, v tý kanceláři si sedneš, něco napíšeš, pak zase budeš chodit po lidech, můžeš i pomáhat i něco dělat. Takže jako ten vliv na ně mám dobrej a oni na mě zase tím, že když za mnou přijdou, tak já jsem rád, že ve mě mají důvěru. “ (J) Štěpán to vnímá podobně a také se cítí jako pozitivní vzor pro své klienty, hlavně co se vzdělání týče, na které klade důraz: „Mnohým už jsem pomohl, aby po základní škole pokračovali na nějaký střední škole nebo odborným učilišti, takže v tomhle tom ohledu, když jsem jim sám ukázal na svůj příklad, že pak stačí trošku chtít a pak že mají tu podporu, nejsou na to sami, že je může někdo provést, tak na to pak reagujou, že vidí, že to jde. Jsem říkal, že kdybys chtěl, tak můžeš taky dělat takovou práci, že fakt mně bylo 38 let, když jsem maturoval, tak jsem jim říkal prostě, jde to, že fakt když člověk chce a je ochotný pro to něco udělat, tak tady tu podporu máte, můžeme získat online dobrovolníka, vybavení, počítač, můžete tady mít prostory k doučování, k čemukoliv, co potřebujete, že já jsem tady, můžeme komunikovat se školou, s třídním učitelem, s rodičema, že všechno jde, ale musí se chtít, a když to budou chtít, tak celej ten proces pro ně nebude tak těžkej, jako kdyby na to byli sami. Protože samozřejmě jsem si taky něčím prošel, znám ty rodiny, vím, že tohle prostředí není motivační, že nemají pozitivní vzory, že nemají podporu prostě, finance, vybavení, prostě s tímhle můžeme pracovat. “ (Š)

b) Porovnávání

Výhody/nevýhody

V práci s romskými klienty má Štěpán jednu velikou výhodu už jen v tom, že je Rom. Má zkušenost s tím, že se mu klienti mnohem rychleji otevřou a důvěřují mu, než jeho neromským kolegům: *„Tam je problém v tom, že jim (pracovníkům neromům) trvá všechno mnohem dýl. Než si získají jejich důvěru, než si je pustí k tělu, než jim začnou důvěřovat, spolupracovat, že ta jejich startovací čára je opravdu někde jinde a je to pro ně mnohem náročnější a mnohdy se to ani nedaří, protože, kór když jsou to mladý lidi.“* (Š) Dává to také za vinu tomu, že noví pracovníci jsou vůči klientům málo srdeční a otevření, příliš rychle a okatě si nastavují hranice: *„Mladý lidi, kteří přicházejí ze školy, tak to mají spíš nastavený tak, že pracujou jako úředníci, že jsou vyškolený, jaký jsou standardy, prošli si x školeními o tom, jak si mají držet hranice, takže na začátku se třeba hned vyčlení. Hned při prvním rozhovoru jim dají najevo, že já tady nejsem od toho, abych dělal práci za vás, já jsem tady od toho abych vás vedl a směřoval atd. No a s tímhle přístupem při tom prvním rozhovoru jsem zažil, že často ty klienti mi řekli, ať už je tam vůbec nevodim, ty lidi, mi řekli že s nima dělat nechťej. Oni jsou zvyklí právě, že když s nima člověk pracuje v rámci neziskovky, tak ten přístup je lidštější, přátelštější, alespoň v tom úvodu, pak už je třeba samozřejmě se nějak vyhradit, určit si ty pravidla a třeba i ty hranice.“* (Š) První kontakt s klienty považuje jako ten nejdůležitější: *„Ale ten první kontakt u těch Romáků je strašně důležitěj, řekl bych že je zásadní, že to pak ovlivní celkovou spolupráci, takže tam fakt je v týhle fázi dobrý si je poslechnout, projevit pochopení, soucítit s nima a potom až v tý další fázi pomaličku tomu dávat nějaký směr a určovat si pravomoci, kdo co bude dělat a to individuální plánování potom no. Oni jsou totiž jako mnohem citlivější, ale pravdou zase je, že mnozí toho zneužívají.“* (Š)

Jan se cítí být oproti svým neromským klientům také ve výhodě, potvrzuje to příkladem z praxe z předchozího zaměstnání, když pracoval jako policista: *„Nebo když bylo rušení nočního klidu někde a poslali nás tam jako hlídku a velitel věděl, že to jsou Romové, tak mě tam poslal, protože věděl, že já to zklidním. Jsem tam přišel a hned první co bylo, romsky přestaňte, přestaňte, je tady Janek, nedělejte mu ostudu, nedělejte mu problémy. A věřím tomu, že kdyby tam přišla hlídka jenom česká, tak by tam byly pře, co furt vy na nás, diskriminace a takový, rozumíš. Taky jsem měl výhodu v tom, že je znám.“* (J)

c) Pracovní nasazení

Většina komunikačních partnerů mi řekla, že pro mnoho Romů je normální, když nepracují. Na druhou stranu Eva vypovídá, že to rozhodně neplatí pro všechny Romy: „*Znám spoustu Romů, co dělají. Je jich spousta co dělají, ale i spousta co nedělají. Viz to Lego, tam jich je spousta, i v Amazonu. Tam dělají víc, než ti Češi, a musej dělat, jinak by tam byly ty rozdily. Ale oni (zaměstnavatelé) potom když vidí, že dělají (Romové) víc, tak raději potom vezmou je. A jsou jich tam několik, kteří vedou tu linku. A musejí je potom poslouchat.*“ (E) Milada se o tom zmínila v souvislosti s ženami. Že mnohdy není zvykem, aby Romky chodily do práce, přičemž jim zároveň sama ukazuje, že to tak být nemusí, a je jim v tom příkladem: „*že častokrát nejsou vůbec zvyklí, že maminky, tety, já nevím prostě ženský, že tam prostě někdo pracuje a ještě ta moje pracovní pozice je pro ně úplně top, žejo.*“ (M)

Hranice

Všichni respondenti vypověděli, že držet si v tomto postavení nějaké profesní hranice je nadmíru složité a obtížné. Milada se domnívá, že je třeba se to stále učit: „*To je těžký a pořád se to jako učím a už si myslím, že jsem se to naučila tím, že jak to popsat no, takhle, ono je to hodně o tom, že já jsem jako supr kamarád, jsem přátelská, kamarádká, myslím si teda, a oni mě tak jako i berou a vnímám to v rámci té jejich zpětné vazby, ale jak říkám vocad' pocad' a když vidím, že se opravdu ty hranice překračujou, kdy jako cítím, že takhle už jako ne, tak nemám problém jim to říct a oni už mě takovou jako znaj. Takže tohle se snažím udržet, ale ze začátku mi to nešlo.*“ (M) Klienti mají pocit, že se pracovníkům mohou ozývat kdykoliv a kdekoliv: „*Že oni mi volali, že o víkendech nebo v devět hodin večer nebo v sedm ráno a já jsem jim odpovídala, snažila jsem se jim pomoci, ale tou dobou, tím časem, těma zkušenostma jsem se prostě naučila říkat ne.*“ (M) „*ale má to i svoje nevýhody, protože tam mizí veškerý hranice, člověk si nemůže určit do jaké míry s nimi bude pracovat po pracovní stránce, takže tady jako že já bych měl nějaký čas kdy pracuju od do, tak to úplně neexistuje. Další problém pak je v tom, že často mi zvoní doma, že něco potřebujou, potkávají mě na ulici, zase mě o něco žádají, tak v tomhle je to takový jako...*“ (Š) Jan si hranice snaží udržovat hned od začátku. Má klienty, kteří by se s ním rádi „*více kamarádili*“, ale on o to nestojí, takže si to sám opravdu hlídá: „*Tu hranici já si nastavím hned. Třeba tady jeden klient, ten se snažil ze začátku a někdy mu to i ulítne, ale ty si mi mohl to, já ho hned zastavám, pane Novák, ne ty, já vám říkám pane Novák, jo tak mi říkejte třeba pane Mrkvičko, a urdžuju si to, nedovolím si to prostě, protože pak to přechází v takovou kamarádkou agresi jako. Že on na tebe tlačí, protože si myslí, že je tvůj kamarád, že ti tyká.*“

Vím, u koho si to můžu dovolit a u koho ne...s některýma nechci přijít do takovýho blízkyho kontaktu, nemůžu chtít po člověku, kterej se mnou chodil do školy, aby mi vykal, žejo...říkají pane Mrkvičko, já jsem znal vašeho tátu, jo v pohodě, táta už nežije, tak si popovídáme, ale furt jedeme v tom režimu vy klient a já váš sociální pracovník.“ (J) Přesto někdy profesní hranice překročí, nastaví tam ovšem mantinely: „někdo nejde za nějaký ty hranice, nepřekročí je, někdo takhle pracuje. Já, to co můžu nabídnout, tak nabídnu. Zase, jestli mám udělat nějakej ústupek, tak ho udělám, ale napříště ten krok vezmu zpátky. To byla výjimka, ale příště to neudělám. Neřeknu to na plnou hubu, hele já jsem vám pomohl, já jsem někdo, to ne, krajní nouze, abychom něco udělali, nesmí se to, neměli bychom to dělat, proto už to nebudeme opakovat.“ (J)

S Evou a Miladou si někteří romští klienti začnou při první kontaktu automaticky tykat: *„No občas jako když ke mně přijdou Romové a vědí, že jsem taky Romka, tak mi třeba začnou hned tykat. Myslej si, že jsme nějaký kamarádky víc, nebo že se takhle prostě víc známe... A ono vlastně i tím tykáním, jak mi začnou hned tykat, tak tím se taky snižuje ta autorita hnedka.“ (E) „taky další věc hned tykačka jo, pojďme si tykat, protože my jsme jako rodina, takže to jako mi bylo nepříjemně... ten táta už chtěl bejt jako hrozně rodinnej a mně to nebylo moc příjemný, kdy ano, sice znáš mýho strejdu, ale já tě neznám a pracuju především s tím dítětem.“ (M)*

Vztah k organizaci

Milada je v organizaci moc spokojená, má pocit, že zde s ostatními kolegy *„táhne za jeden provaz“*: *„Vlastně s tímhle jsem sem přišla do týhle organizace a byla jsem z toho strašně nadšená z týhle bandy lidí, prostě z ředitelky, už z toho pohovoru, kterej jsem měla, v životě jsem takovej pohovor nezažila a najednou jsem si říkala super, jsem tady doma a můžu bejt svá. Nemusím se stydět za svoje romství, ukázat prostě co ve mně je, protože v jiných zaměstnáních jsem se postupem času taky jako odkryla, jaká doopravdy jsem a neměli s tím problém, ale tady jsem cejtla, že je to tady víc srdcový a že se tady fakt jako pomáhá, takže pro mě to bylo najednou úplně oáza takovýho klidu, kde jako ve vnějším světě, jak není, kde zažívám ten rasismus sama. A tak. Takže si prostě těch kolegů hrozně vážím a cejtím změnu toho, že oni jsou takový jako ti bojovníci, ti, který chtěj pomáhat těm slabým a tak.“ (M)*

Jan se zde cítí sebejistě. To, jaká je organizace, záleží na lidech, kteří ji tvoří. Říká, že je důležité, aby současní pracovníci byli dobrým příkladem pro nově příchozí: *„Ale myslím si, že ten stav, kterej tady je, tak je vlastně dobrej, čistej, že vlastně. Myslím si, že*

časem nastoupí zase jiný a oni uvidí práci od nás, jak ji děláme, nízkoprah, školka, terén a já nevím co všechno. Nový kolega to okouká, a tak se to naučí, protože si bude myslet, že se to takhle má dělat. On neumí tu práci, kterou tady bude dělat, on se jí musí učit. A jestliže já ho naučím flákat se, nebo podvádět, nebo škatulkovat klienty, na toho se vykašli, ten stejně nikdy dělat nebude, tenhle má šanci, tak tomu to dohod’.“ (J)

Štěpán je v organizace ze všech respondentů nejdéle. Když do organizace vstupoval, byl velmi rád i za tu příležitost, že si mohl dokončit vzdělání: *„Protože nemůže to být založený jenom na tom, že já jsem dobrej člověk a že jsem Romák a že chci pomáhat. To sice je hezký, ale zase tam chybí ta odbornost. Takže já, když jsem nastoupil, tak jsem si dodělal teprve vzdělání. Ten zaměstnavatel sám mi to domluvil a řekl, že je potřeba a já jsem byl rád, že jsem dostal tu příležitost, takže jsem si dodělal alespoň nějaký vzdělání, abych tu práci mohl dělat. Ale zase jak jsem byl s těma lidma, tak jsem se naučil spoustu věcí, který se mi teď hodí no.“ (Š)* Je mu líto, jak se v současné době vybírají uchazeči o místo v této organizaci. Přijde mu, že se zde vytrácí lidský rozměr: *„Mě třeba mrzí, že teď když probíhají výběrový řízení a hledá se někdo, tak to není jako už o tom, jak je ten člověk kvalitní, ale spíš o tom, abychom vůbec někoho sehnali, aby prostě ten projekt mohl běžet a mohly se vykazovat prostě ty čárky, když to tak řeknu. Takže tohle hodně tý službě a celkově naší organizaci škodí. Protože normálně by toho člověka nepřijali, ale protože nikdo není, nebo nikdo tu práci nechce dělat, tak se vezme ten, kdo je. Pak když má člověk pracovat s takovým člověkem, tak musí narážet na nějaký překážky. Že cítím, že ten jejich způsob práce je takovej hodně formální, a že se tam vytrácí nějaký osobní zaujetí, jak se říká to srdíčko a to mi docela vadí, no. Takže se o tom snažím hodně mluvit s těma lidma, ale jak už jsme hodně velký, jak se rozrůstáme, tak to čím dál tím víc válcuje tu podstatu toho, o co se snažíme, nějakej lidskej přístup.“ (Š)* A ještě to rozvíjí: *„U nás se říká, co jsme v organizaci dlouho, že jsme ze starý školy, a když jsem nastupoval, tam se hodně kladl důraz na to, abychom byli lidský, přátelský. A to si myslím, že to tady pořád je, že to je pořád priorita, o kterou se snažíme, ale já bych řekl, že u nás se to nemění, že jsme na to zvyklí a že se snažíme jet to dál, jak se říká, ale spíš to chybí u těch lidí, kteří nastupují v posledních letech.“ (Š)*

Kooperace s kolegy

Eva mnohem raději pracuje s dětmi, protože z dospělých má trochu strach. Byla tedy ráda, když ve své službě měla na výpomoc kolegyni: *„Měla jsem tam Janu a asi takhle, já jsem si to rozdělila tak, že ona pracovala s těma dospělýma, že ona chodila otevírat, předávat ty děti a já jsem pracovala s těma dětma. Jo a bylo to pro mě lepší.“ (E)*

Při dotazu, jak Miladu vnímají její kolegové jako Romku, odpověděla takto: „já si myslím, že v pohodě. Že to je možná takový jako ono je to kus od kusu, žejo. Pro někoho to přijde úplně něco normálního, vůbec to neřeší, nikdy to neřešil a pro někoho je to zajímavý a obohacující, že se třeba může něco dozvědět víc a ze života Romů. A vedu tady debaty. Se spoustou kolegů a bavíme se o tom a je to super. A i se tak navzájem seznamujeme, co vlastně se jako děje, ty osobní příběhy, ten pokec žejo v kuchyňce, co doma a tak, a kolikrát viděj, že u Romů je to hodně jako stejný. Že fakt nejsme žádní marťani, takže to je fajn. Nemyslím si, že by s tím měl někdo problém. Nesetkala jsem se opravdu za tu dobu, co tady pracuju, že bych se jako cejtila nějak jako blbě. A to je právě úplně to skvělý, já jsem do tohoto vstoupila a do dneška jsem z toho nadšená!“ (M) Štěpán má se svými kolegy pěkné vztahy, dobře se mu s nimi spolupracuje. Zároveň se cítí v pozici, že již může být oporou pro své spolupracovníky a v lecčems jim může být nápomocný: „Já si myslím, že moji kolegové, kteří mě dobře znají a mám s nima moc hezký vztahy a že oni se těší z toho, třeba že se mi daří, nebo že tu službu dělám hodně dlouho, myslím, že se se mnou cítí dobře a já se taky snažím u těch mladších, aby věděli, že tady jsem pro ně, že se na mě můžou s čímkoliv obrátit, že cokoliv prostě potřebujou a jsem toho schopen, tak jim to rád poskytnu. Kolikrát si třeba sami řeknou o nějakou radu, nebo já jim poskytnu nějakou zpětnou vazbu, tak se vůbec nezlobí, tak jim říkám, že klidně i oni mi můžou říkat ty věci, společně můžeme vyhodnocovat. A často pak už ani není o tom, že jsme jenom kolegové v práci, ale že jsme i kamarádi, nemáme problém zajít si na zahradu, nebo na pivo. Já myslím, že tohle funguje, že celkově ať přijdu kamkoliv rámci tísně, tak cítím, že si mě lidi váží, že mě mají rádi, že mě respektujou.“ (Š)

Janovi je trochu líto, že když kolegům poradí, tak mu nepřijdou poděkovat a berou to jako svou zásluhu: „Jsou tady lidi třeba, kteří potřebujou s něčím poradit: prosím tě, Pepo, jak bys to vyřešil, já jsem tohle nikdy neřešila, tak řeknu: takhle bych to udělal, ona jde, udělá to tak, vyjde to, ale ani nepřijde: Pepo, vyšlo to, díky, vydává to za svůj nápad, já jsem to udělala, já to dokázala, ale taky dobrý.“ (J) Také se mu stalo, že jeden kolega používal necitlivé výrazy pro Romy, promluvil si tedy s ním a tím se to vyřešilo: „...když jsem nastoupil, jeden kolega, kterež doučuje, starší pán, tak jsme se ani pořádně neznali a po týdnů nás jiná kolegyně představila a on tam začal jako, já jsem o něm slyšel ze skautu, když já jsem byl pionýr, tak že on vedl skauty a tak, on začal jako ti cikáni a takový výrazy, dál jsem to neřešil a říkal jsem si, já si s ním pak promluví. Tak pak za mnou přišel na chodbu a říkám mu, ano, vadilo mi to, on se na to ptal, protože pracuješ jako sociální pracovník, léta letoucí pracuješ s dětma, tak nepoužívej tyhle výrazy. Děláš do politiky, tak

používej Rom teda, slyšíš někoho, jak říká cikáni? Ne. Tak promiň a dobrý no. Tak ted' na děti používá zdrobněle cikáňata, tak to už neřeším. Ale jako když jdeš dělat s Romama někam do rodiny, tak nejdu s tím, že to jsou pro mě špíny cikánský. Jsou to lidi, který potřebujou pomoct, tak jim jdu pomoct. A myslím si, že tihle lidi, kteří tam jdou s takovým předsudkem, tak by měli změnit zaměstnání.“ (J)

5.5. Diskuse k výsledkům

Během analýzy jsem usilovala o zodpovězení základní výzkumné otázky: „Jak vnímají pracovníci (vybrané organizace) dopad svého etnika při práci s klienty z téže etnické skupiny?“. Díky polostrukturovaným rozhovorům se čtyřmi komunikačními partnery (se dvěma ženami a dvěma muži) pomocí aplikované metody interpretativní fenomenologické analýzy mi z textu vplynuly tři tematické okruhy, a to: Vnímání etnicity, Aspekty romství a „Být mostem“.

V průběhu rozhovorů bylo zajímavé sledovat, jakým způsobem jsou jednotliví komunikační partneři schopni naložit s otázkou etnicity a romství, a zda o ní vůbec dokáží hovořit. Pravděpodobně to může souviset s jednotlivými kapitály, o kterých hovoří Pierre Bourdieu. Pojem kapitál je zde chápán jako cokoliv, co může ovlivnit naše sociální pole působnosti. Rozlišuje čtyři základní kapitály: ekonomický, kulturní, sociální a symbolický. Ekonomický kapitál je chápán v původním slova smyslu kapitálu, tedy různé formy materiálního bohatství. Kulturní kapitál je možno rozdělit na další tři větve: objektivizovaný kulturní kapitál (umělecká díla, technika, obrazy, knihy), institucionalizovaný kulturní kapitál (formální vzdělání, které v „objektivní“ rovině o určitých znalostech a kompetencích) a inkorporovaný kulturní kapitál (tedy veškeré kulturní kompetence, konkrétně dovednosti, znalosti a schopnosti získávané v průběhu celého života). (Šubrt a Balon 2010, s. 177) Sociální kapitál vypovídá o sociální síti jedince, tedy veškeré sociální kontakty, kterými disponuje. Hodnota tohoto kapitálu spočívá jak v kvantitě, tak v kvalitě navázaných vztahů. Symbolický kapitál můžeme brát jako společenskou hodnotu dalších druhů kapitálů konkrétního člověka. Vyjádřit bychom ho mohli prestiží, mocí a úctou. (Bourdieu, 1979 in Šubrt a Balon 2010, s. 178)

Karen Healy při svých úvahách o dynamickém modelu praxe jednoznačně počítá s tím, že sociální pracovníci disponují nějakým vzděláním (tedy institucionalizovaným kulturním kapitálem) v oboru (sociální práce). Sice konstatuje, že přístupy k praxi se různí napříč historickými, geografickými a institucionálními kontexty praxe, nezapočítává zde faktor toho, že by sociální práci mohl vykonávat někdo bez vzdělání. To si myslím, že praxi jako takovou ovlivňovat musí zásadním způsobem. Všichni čtyři respondenti vzdělání v oblasti sociální práce nemají. Ti, kteří pracují v registrované službě, mají samozřejmě kurz pracovníka v sociálních službách, ovšem ti, kteří pracují mimo registrované služby, nemají

ani ten, přestože, jak píše Healy, v sociální práci je teoretický základ pro výkon profese přímo nezbytná součást. (Healy, 2014, [online])

Čekala bych, že u respondentů bude snižená míra kritičnosti vůči romským klientům. Naopak téměř všichni respondenti vypověděli, že jakékoliv nepřístojné chování ze strany členů romské minority naprosto odsuzují. Jan a Eva tyto lidi nazývají romským slangovým slovem *degeš*. Dále mne v rámci tématu vnímání etnicity překvapilo, jakým způsobem respondenti uvažovali nad fantazií, kdyby nebyli Romové/Romky. Skoro všichni si tu situaci představovali tak, že by měli rozhodně lepší vzdělání a nyní by pracovali na nějaké vysoké pozici, např. na pozici ředitele/ředitelky. Přesto by to nikdo z nich nechtěl měnit. Milada to okomentovala přímo tak, že by to určitě byla „*hrozná nuda*“.

V odbornějších kruzích se striktně rozlišuje mezi sociální prací jako takovou a prací v sociálních službách. Přestože Jan pracuje jako pracovník v sociálních službách, mnohokrát sebe označil jako sociálního pracovníka. Je tedy zřejmé, že se jakákoliv hranice mezi prací v sociálních službách a sociální prací v praxi stírá a mlží. Jan vzhledem k úkonům, které ve své práci vykonává, spadá spíše pod sociální práci, přesto v souvislosti s jeho (ne)vzděláním v oblasti sociální práce spadá pod sociální služby.

Z výzkumu jednoznačně vyplývá, že romští pracovníci mají v mnoha ohledech jednodušší práci v kontaktu s romskými klienty. Milada to nazvala tak, že se jí tato práce bytostně dotýká, jelikož si mnohdy prošla stejnými úskalími, jako její klienti. Jako sociální pracovníci soustředíme naši snahu k tomu, abychom porozuměli potřebám, stanoviskům a možnostem uživatelů sociálních služeb (Healy, 2014, [online]). Toto se u mých respondentů děje naprosto přirozeně. Hned při prvním kontaktu pracovníka s klientem je nastolena rodinná atmosféra bez nutnosti „na něco si hrát“ na obou stranách. Na druhou stranu je pro romské pracovníky náročnější vymezit se a udržovat si hranice. Tento úkol je na straně pracovníka, kdy má být nápomocen k tomu, aby klient pochopil roli sociálního pracovníka. Vzhledem k tomu, co tvrdí Healy, tedy že služby poskytované sociálními pracovníky a pracovníci bývají tím kvalitnější, čím více se jim daří vidět situaci klienta v jejím celku a rozsahu, bychom mohli předpokládat, že romští pracovníci mohou mnohem lépe porozumět různým kontextům svých klientů než pracovníci neromští. Pokud předpokládáme, že hlavním prostředkem změny v sociální situaci klienta je vztah pracovník – klient, kdy se pracovník snaží nahlédnout klientově situaci z pohledu klienta (Healy, 2014, [online]), měla by být spolupráce romských pracovníků s romskými klienty velmi efektivní.

6. Závěr

Záměrem této práce byla snaha zodpovědět základní výzkumnou otázku, tedy: Jak vnímají pracovníci (vybrané organizace) dopad svého etnika při práci s klienty z téže etnické skupiny? Odpověď jsem se snažila získat od čtyř pracovníků jedné neziskové organizace pomocí polostrukturovaných rozhovorů a následnou analýzou, ke které jsem využila výzkumnou metodu interpretativní fenomenologické analýzy.

V teoretické části je popsán dynamický model praxe od Karen Healy, který se snaží popsat, jak konkrétně vypadá sociální práce v praxi. Zároveň jsem se snažila popsat kulturně senzitivní sociální práci, která by měla být v komunikaci s klienty odlišných etnik využívána. Dále popisuji romské etnikum jako takové a s ním související etnizující přístup, kde se snažím upozornit na jeho hrozící nebezpečí. Tedy že se na lidi, popř. klienty, budeme dívat pouze skrze prisma etnicity.

Z provedených rozhovorů a následné analýzy mi vyplynuly tři hlavní tematické okruhy, které jsem nazvala jako *Vnímání etnicity*, *Aspekty romství* a „*Být mostem*“. Odpovědi od jednotlivých respondentů byly jedinečné a velmi individuální. Odůvodnila bych to tím, že každý člověk manipuluje s jinými kapitály (zde jsou myšleny kapitály popsané Pierrem Bourdieuem). Všem čtyřem respondentům etnicita zasahuje do života a ovlivňuje jejich každodenní bytí. Tento proces se děje převážně nevědomě, jelikož etnicita jako taková je jejich bytostnou součástí. V kontaktu s romskými klienty komunikační partneři pociťují jakési spojenectví a sounáležitost. Klienti jim mnohem více důvěřují než pracovníkům neromským. Z výzkumu také vyplývá, že tzv. *romipen* (romství), které popsali respondenti, se pomalu vytrácí a nedaří se ho předávat mladším generacím. Ti se za své romství spíše stydí (včetně romského jazyka) a snaží se vyrovnat majoritnímu okolí. Respondenti se cítí být mostem jak pro Romy, u kterých vzniká distanc mezi starší a mladší generací, tak pro „neromy“, kterým se snaží ukázat, že barva pleti není signifikantní pro jakékoliv hodnocení člověka.

Stanovený cíl výzkumu i celé práce lze považovat za splněný, jelikož přibližuje pohled vnímání etnicity pracovníků neziskové organizace na práci s klienty z téhož etnického rámce.

Diplomovou práci můžeme vnímat jako motivační apel pro sociální pracovníky a pracovnice a jednotlivé poskytovatele sociálních služeb, aby se snažili zaměstnávat lidi odlišných etnik. Z výzkumu mi vyplynulo, že tyto lidé mohou být mostem jak pro minoritu a majoritu, tak pro lidi uvnitř konkrétní minority. Vidíme, že tyto lidé mohou mít na klienty

ze stejného etnického rámce větší vliv než lidé, kteří se k odlišné etnicitě nehlásí. Bylo by tedy velmi výhodné přednostně zaměstnávat tyto lidi. Zároveň zde vidím podnět k tomu, aby lidé ucházející se o práci v sociálních službách byli motivováni ke vzdělání. Tedy umožnit dokončit si např. maturitu, případně i vyšší vzdělání v oblasti sociální práce. Zaměstnavatel by v takovém případě mohl nabídnout např. placené studijní volno atd. Také by mohlo být velmi efektivní, kdyby jednotlivé organizace zaměstnávající příslušníky odlišných etnik spolupracovaly s některými vysokými, popř. vyššími odbornými školami. Ty by mohly vytvořit jakési přístupnější programy v oblasti sociální práce, případně snížit nástupní práh pro přijetí těchto lidí, aby jim takové studium bylo umožněno a vůbec byli motivováni ho podstoupit. Jsem si vědoma toho, že všichni pracovníci zaměstnaní v registrované sociální službě musí do určité doby projít kurzem pracovníka v sociálních službách. Domnívám se však, že víceleté studium sociální práce jak na vysoké škole, tak na vyšší odborné škole nabídne mnohem širší kontext pro jejich práci do budoucna. To považuji za velmi důležité a přínosné.

7. Seznam použité literatury

1. BOURDIEU, Pierre. Teorie jednání. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.
2. Definice sociální práce. Sociální práce. Sociálna práca. České Budějovice: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2008, 2/2008. [online]. [cit. 23.03.2021]. ISSN 1213-6204. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/10/2008-2.pdf>
3. GABAL, Ivan. Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86-103-23-4.
4. Global Definition of Social Work. International Federation of Social Workers [online]. 2011. [cit. 18.05. 2021]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
5. HALL, E., LINDSEY, S. 2014. Teaching Cultural Competence. A Closer Look at Racial and Ethnic Identity Formation. In The New Social Worker. The Social Worker careers magazine. [online]. [cit. 07.04. 2021]. Dostupné na: <https://www.socialworker.com/feature-articles/ethics-articles/teaching-cultural-competence/>
6. HEALY, Karen, 2014. Social Work Theories in Context. Creating Frameworks for Practise [online]. 2. vyd. Anglie: Palgrave Macmillan, 2004 [cit. 13.4.2021]. ISBN 978-1-137-02424-4. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=xum4AwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Social+theories+in+context&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjM6Ni4uLnvAhUD1hoKHUy8BcEQ6AEwAHoECAQQAg#v=onepage&q&f=true>
7. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
8. IGLEHART, Alfreda P. a BECERRA, Rosina. M. 2007. Ethnic-Sensitive Practice: Contradictions and Recommendations. Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work. [online]. Volume 15 (s. 43 – 63)) [cit. 16.04.2021]. ISSN 1531-3212. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1300/J051v16n03_04?needAccess=true
9. JAKOUBEK, Marek, ed. Cikáni a etnicita. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-105-5.
10. JANEBOVÁ, Radka. Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-374-1.

11. JANEBOVÁ, R. a MUSIL, L., 2007. Mýty o roli sociálních pracovníků a pracovníc. *Časopis Sociální práce. Sociálna práca* [online]. Č.1 [cit. 23.03.2021]. ISSN 1213-6204. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/10/2007-1.pdf>
12. JANEBOVÁ R. Otázka profesionalizace sociální práce: Sen o prestiži by měl být nahrazen závazkem k utlačovaným. *Časopis Sociální práce. Sociálna práca*. 2021, Č.2, s. 76 - 93. ISSN 1213-6204.
13. KAJANOVÁ, Alena. Proč selhává sociální práce se sociálně exkludovanými. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-613-7.
14. KALEJA, Martin a Jan KNEJP, ed. Mluvme o Romech: Aven vakeras pal o Roma. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-7368-708-3.
15. KANOVSKÝ, Martin. Esencializmus a etnicita: sociálno-kognitívne vysvetlenie reprezentovania sociálnych skupín. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. Sociologický ústav AV ČR. 2009, 45 (2), 345 – 368. [online]. CEEOL. ALL Rights Reserved. [cit. 01.07.2021]. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2009/02/07.pdf>
16. KAŠPAROVÁ, Irena. Politika romství - romská politika. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-157-2.
17. KONOPÁSEK, Z. 2005. Co znamená interpretovat text? In MIOVSKÝ, M., ČERMÁK, I., CHRZ, V. (Eds.). *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV: Vybrané aspekty teorie a praxe*. Olomouc: FF UP, 85-95.
18. KREISSLOVÁ, Sandra. Etnicita a etnický konflikt z pohledu sociálních věd In ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2558-4.
19. LEVICKÁ, J., LEVICKÁ, K., DANIŠOVÁ, B. Teoretické východiská sociálnej práce s rómskou rodinou [online]. *Revue sociálnych služieb*. Trnava: Vydavateľstvo Oliva, 2016, roč. 8 – č. 2, str. 24 – 38. ISSN 1338-1075. [cit. 30.04.2021]. Dostupné z: https://www.romologicke-studie.ukf.sk/wp-content/uploads/2019/03/Levick%C3%A1-Levick%C3%A1-Dani%C5%A1ov%C3%A1_Teoretick%C3%A9-v%C3%BDchodisk%C3%A1-soci%C3%A1lnej-pr%C3%A1ce-s-r%C3%B3mskou-rodinou.pdf
20. MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
21. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. s. 136. ISBN 80-247-1362-4.

22. MUSIL, L. Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
23. NAVRÁTIL, Pavel. Reflexivní posouzení v sociální práci s rodinami. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7504-7.
24. NAVRÁTIL, Pavel, Musil, Libor. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. SBORNÍK PRACÍ FAKULTY SOCIÁLNÍCH STUDIÍ BRNĚNSKÉ UNIVERZITY SOCIÁLNÍ STUDIA.2000, vydání: 5, s. 105 – 141. [online]. [cit. 04.05.2021]. Dostupné z: https://is.jabok.cz/el/jabok/zima2020/S302/08040409553_9_Socialni_prace_s_prislusniky_mensinovykh_skupin-1.pdf
25. PETRÁŠ, René, Helena PETRŮV a Harald Christian SCHEU, ed. Menšiny a právo v České republice. Praha: Auditorium, 2009. ISBN 978-80-87284-00-1.
26. ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.
27. SCHLESINGER, Elfriede G. a DEVORE, Wynetta, 2008. Ethnic Sensitive Social Work Practice: Back to the Future. Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work. [online]. Volume 16 (s. 3 – 29) [cit. 02.04.2021]. ISSN 1531-3212. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1300/J051v16n03_02?needAccess=true
28. SMITH, Jonathan A., Paul FLOWERS a Michael LARKIN. Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research. Los Angeles: SAGE, 2009. ISBN 978-1-4129-0833-7.
29. ŠUBRT, Jiří a Jan BALON. Soudobá sociologická teorie. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2457-7.
30. VOJTÍŠEK, P., 2017. Sociální pracovníci o profesionalizaci sociální práce v ČR. *Časopis Sociální práce. Sociálna práca* [online]. Č.6 [cit. 23.03.2021]. ISSN 1805-885X. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/11/2017-6.pdf>

Další zdroje

1. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. 2010 [cit. 30.04.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>
2. 96/1998 Sb. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. 2010 [cit. 21.03.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-96>
3. 96/1998 Sb. Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin. Leták vlády ČR [online]. [cit. 21.03.2021]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/ramcovka_letak.pdf
4. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. 2010 [cit. 02.06.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
5. 110/2019 Sb. Zákon o zpracování osobních údajů. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. 2010 [cit. 04.05.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-110>
6. ČSÚ. Český statistický úřad. Data - počet cizinců. ČSÚ [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu

8. Seznam příloh

Obrázek č. 1 – Dynamický model sociální práce

Tabulka č. 1 – Otázky do rozhovorů

Tabulka č. 2 – Shrnutí vzniklých témat

Příloha č. 1 – Plán rozhovoru

Příloha č. 2 – Informovaný souhlas

Přílohy

Příloha č. 1 – Plán rozhovoru

Otázky do výzkumu:

- Jak myslíš, že ovlivňuje tvá etnicita tvou práci? Jak ovlivňuje to, že jsi Rom/Romka tvou práci s klientem, který je také Rom?

- Jak vnímáš práci s klienty, kteří pocházejí ze stejného etnického rámce? Jakým způsobem se tenhle tvůj přístup vyvíjel v průběhu času?

- Jakým způsobem do toho vstupuje to romství? Jak různě?

- Jaké tě napadají rozdíly v práci s klienty mezi tebou a tvými neromskými kolegy? Jaké bys řekl/a, že jsou výhody/nevýhody? Jaké vnímáš rozdíly v práci s Romy a v práci s „Neromy“?

- Jak se cítíš (v kontextu toho, o čem si tady povídáme)?

- Co bys řekl/a, že na tvoji etnicitu říkají tví klienti? Co si asi myslí tvoji romští klienti, když s nimi pracuješ právě ty? Jak se na to asi dívají?

- Jak myslíš, že vnímají tvou etnicitu tví kolegové?

- Jaké by to, myslíš, bylo, kdybys nebyl/a Rom/ka? Jak myslíš, že by se ti s tvými romskými klienty pracovalo, kdybys nebyl/a Rom/ka? Co myslíš, že by bylo jinak?

INFORMOVANÝ SOUHLAS

V souladu se zásadami etické realizace výzkumu Vás žádám o souhlas s Vaší účastí ve výzkumném projektu v rámci mé diplomové práce, která se zaměřuje na práci s klienty v rámci Vaší neziskové organizace.

Bc. Dorota Vlková

autorka diplomové práce

Souhlas participanta:

1. Já, níže podepsaná/ý, souhlasím s účastí ve výzkumu. Jsem seznámen/a s tím, že můžu od výzkumu kdykoliv odstoupit, i během rozhovoru. Beru na vědomí, že již zpracované a odevzdané části rozhovoru není možné po vypovězení souhlasu odstranit, či odmazat.
2. Byl/a jsem dostatečně informována o cíli výzkumu, o jeho postupu.
3. Moje účast ve výzkumu je dobrovolná. Měl/a jsem možnost si řádně a v dostatečném čase zvážit všechny relevantní informace o výzkumu, zeptat se na vše podstatné týkající se účasti ve výzkumu, na mé dotazy jsem dostal/a srozumitelné odpovědi.
4. Dávám svým podpisem souhlas se správou, zpracováním a uchováním svých osobních údajů, audio záznamu rozhovoru za výše uvedeným účelem a následného publikování výsledků. Při zařazení do studie budou moje osobní data uchována s plnou ochranou důvěrnosti dle nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů o volném pohybu těchto údajů. Pro účely studie budou data publikována jako anonymní.
5. Data budou uchována rok po úspěšném obhájení diplomové práce, následně budou odstraněna z veškerých uložených prostor.

Jméno a příjmení:

Datum:

Podpis:

9. Abstrakt

Kategorie etnicita, příp. romství nás mohou vést k zamlžení celého tématu, jelikož vyvolávají dojem, že sociálně vyloučení jsou zvláštní a nepoznatelní. Proto je velmi důležité tyto kategorie používat jasně a konkrétně. O to se snažím i v této práci.

Teoretická část je rozdělena na tři hlavní celky, a to: dynamický model praxe, kulturně senzitivní sociální práce a kapitola s názvem Romové. V první části dynamického modelu se snažím nahlédnout na praktickou realizaci sociální práce tak, jak ji popisuje Karen Healy (od str. 10 dál). Zároveň se zde zabývám oblastmi, které ovlivňují interakce mezi sociálním pracovníkem a jeho klientem. Středem dynamického modelu jsou profesní cíle, které jsou tvořeny čtyřmi oblastmi: institucionálním kontextem, potřebami a očekáváními uživatelů služeb a komunity, profesním základem a tvořícím se rámcem pro praxi, který se vyvíjí skrze kritickou reflexi profesionálních zkušeností. Tyto čtyři prvky spolu dále komunikují v rámci profesního cíle. Do této velké kapitoly jsem zařadila také podkapitolu, kde se snažím vymezit sociální práci a její vztah k sociálním službám (str. 19). V další kapitole jsem popsala kulturně senzitivní sociální práci (od str. 25), na které by měla být stavěna profese sociálního pracovníka. Zabývám se zde také etnizujícím přístupem (str. 31), který v rámci spolupráce s jinými etniky hrozí. Jedná se o upozornění na to, abychom se u lidí pocházejících z etnické minority nedívali na jejich příslušnost k etnické minoritě jako na nejdůležitější znak těchto lidí. Lehce se necháme zlákat k zaměňování socioekonomických problémů, se kterými se romská minorita potýká, za problémy etnicity, což vede zcela jistě k jejich prohlubování. V kapitole nazvané Romové (od str. 33) se dotýkám romské etnicity a identity.

V empirické části je popsán výzkum, který byl uskutečněn se čtyřmi romskými pracovníky jedné neziskové organizace prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů metodou interpretativní fenomenologické analýzy. Z analýzy přepsaných rozhovorů mi vyvstaly tři hlavní tematické celky, které jsem označila jako: Vnímání etnicity, Aspekty romství a „Být mostem“. Jednotlivé odpovědi se lišily v závislosti na tom, jakými kapitály jednotliví komunikační partneři disponují (s. 64). Můžeme také konstatovat, že romští pracovníci mají v kooperaci s romskými klienty v mnoha ohledech jednodušší spolupráci. Tím pádem bychom mohli předpokládat, že vzájemná spolupráce bude efektivnější než práce neromských sociálních pracovníků s těmito klienty. Romští pracovníci si uvědomují ztížené podmínky k životu zapříčiněné svou etnicitou, přesto by to ani jeden z nich měnit nechtěl.

10. Abstract

The categories of 'ethnicity' or 'Roma' could obscure the whole topic, as they may suggest an idea that the socially excluded are somehow special or unrecognizable. It is therefore very important to use these categories clearly and specifically. That is what I am trying to do in this thesis.

The theoretical part is divided into three main parts: the dynamic model of practice, culturally sensitive social work and the chapter entitled Roma. In the first part, the dynamic model, I try to have a look at the practical implementation of social work as described by Karen Healy (from page 10 onwards). I also explore the areas that influence the interactions between the social worker and their client. The dynamic model is focused on professional goals, which are made up of four areas: the institutional context, the needs and expectations of the service users and the community, the professional foundation, and an emerging framework for practice that develops through critical reflection on professional experience. These four elements further interact within the framework of the professional goal. I have also included a subsection where I attempt to define social work and its relationship to social services (p. 19). In the next chapter, I describe the culturally sensitive social work (from p. 25) on which the social work profession should be built. I also address the ethnicizing approach (p. 31) that might be a threat in working with other ethnicities. This just a warning against considering the ethnic minority background of people as their most important characteristics. It is easy to be tempted to confuse the socio-economic problems faced by the Roma minority with problems of ethnicity, which will certainly lead to their deepening. In the chapter entitled Roma (from page 33) I touch on Roma ethnicity and identity.

The empirical part describes research conducted with four Roma workers of a non-profit organization through semi-structured interviews using the method of interpretative phenomenological analysis. From the analysis of the transcribed interviews, three main topics emerged, which I labelled as: perception of ethnicity, aspects of being Roma and 'Being a bridge'. The individual responses varied depending on the capital possessed by each communication partner (p. 64). We can also claim that Roma workers cooperate with Roma clients much easily in many ways. Thus, we could assume that this kind of cooperation should be more effective than the work of non-Roma social workers with these clients. The Roma workers are aware of the difficult living conditions caused by their ethnicity, yet none of them would like to change this.